

A NYUGATMAGYARORSZÁGI FELKEELÉS

KECSKEMÉTIEK
AZ 1921. ÉVI NYUGATMAGYARORSZÁGI
HARCOKBAN

ÍRTA
HÉJJAS JENŐ DR

ELSÓ KECSKEMÉTI HÍRLAPKIADÓ- ÉS NYOMDA-
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KÉTTEMPLOM-KÖZ
1929

Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda-Rt. 1929.

Nyolc éve már, hogy a huszadik század megkésített kurucjai megvívták Sopront eredményező szabadságharcukat.

Nyolc esztendeje már és nem csodálatos-e az, hogy mindezideg nem jelent meg tájékoztató az utolsó kurucvilágról, nem jelent meg az egész felkelés történetét átfogó és taglaló ismertetés, hanem csak pár kis színes riport, egy-egy ütközetnek vagy ütközettöredéknek jól-rosszul való elbeszélése, leírása. Ennek egyetlen magyarázata az, hogy a nyugatmagyarországi harcok vezetésére, szervezésére és a kuliszadolgokra vonatkozó adatok egy kézben vannak, a felkelő harcok katonai vezérének kezében, akinek nézete szerint – bizonyos okokból – azoknak közlése még nem időszerű.

Tekintettel azonban arra, hogy egyrészt a hősi halált halt Baracsi László felkelő emlékművének leleplezése az egész felkelést az érdeklődés középpontjába állította, másrészt Kecskemét oly nagy lendülettel vette ki részét e szabadságharcokból és e város oly széles rétegei szerepelnek azokban, hogy Kecskemét fiai döntő tényezői az akkori kor eseményeinek, végül pedig mivel a város méltán tarthat számot, hogy tudomással bírjon fiainak párat-

lan erőkifejtéséről: a rendelkezésekre álló adatokból és napló-jegyzeteimből, mint közvetlen szemtanú, megírom a felkelő harcok történetét kecskeméti szereplőikkel és a város közönségének rendelkezésére bocsájtom fiúi szerotettel.

Elbeszélem az eseményeket úgy, ahogy megtörténtek; leírom őket „sine ira et studio” harag és kedvezés nélkül. Amíg kezemben a toll, megszűnöm barát és rokon lenni; de ha az akkori események olyan személyeket állítottak a cselekmények élére, akikhez bensőbb kötelék fűz, nem félek a nepotizmus vádjától, amelyet eleve visszautasítok, mert az objektív igazság hátrányt semmiképen nem szenvedhet.

Meseszerű események és meseszerű alakok fognak benne szerepelni; de lesz bátorságom megírni őket, hiszen nem a Jókai-regények csodás mesevilága elevenedett-e meg már abban a pusztában, hogy egy maroknyi rongyos, rosszul felszerelt és még rosszabbul élelmezett magyarság, semmibe sem véve a győztes államok világhatalmasainak parancsát, saját kormányának erkölcsi és anyagi támogatása nélkül, sőt ellenére, máról holnapra Nyugaton terem, megállítja Ausztria előnyomuló hadseregét és pár hét leforgása alatt a győztes ütközetek sorozatán keresztül kiűzi őket a már odaígért és átadott magyar területről és hónapokon keresztül tartja magát veretlenül, míg a közbejött szerencsétlen események és a velencei egyezmény szomorú pontjai következtében felsőbb parancsra kivonulni nem kényszerül? Lesz bátorságom megírni őket, mert minden

meseszerűségük ellenére is azok helytállóságát jelenben kecskeméti bajtársaim, jövőben pedig a történetíró fogja igazolni. A nyugatmagyarországi harcok és események már ígyis-úgyis a történeleméi.

Fürstenfeld.

Honnan vette ez az ötéves háborútól, gazdasági válságoktól és forradalmaktól elcsigázott nép azokat az erkölcsi és anyagi erőket, amelyeket a nyugatmagyarországi szabadságharc megvívása feltételezett és megkövetelt? Honnan vette a háborútól elkínzott, forradalmaktól letiport s a közöny letargiájába mélyedt nemzet ezeket az önfeláldozás, az önkéntes halni tudás magaslatára emelkedő, önzetlen lelkeket, a felkelő harcok rongyosait, harcosait? Honnan vette csak a csapatok szállításához, élelmezéséhez szükséges anyagi erőket? Honnan vette a harc megkezdéséhez és folytatásához szükséges felszereléseket és fegyvereket? Mindezek a kérdések önkéntelenül is az előtérbe tódulnak és mielőtt az eseményeket leírnám, úgy érzem, előbb ezeket tartozunk tisztázni.

Az erkölcsi erők? Adva voltak az idők végtelességétől fogva. Igen, én is kapcsolatot, azonosságot látok, mint a soproni emlékünnepegy összes szónokai, a nyilazó, nyugatra törő lovas ősmagyar és az elkeseredetten verekedő Baracsi Lászlók között. Kapcsolat és örök azonosság a szunnyadó, de soha ki nem alvó magyar őserő, amelyet évezredek minden keserű sorscsapása és minden esztelen pazarlása

ellenére is átmentett magának a maradékmagyarság: az örök magyar katonát. Ezekhez a lelki adottságokhoz – mint történeti törvényszerűség az idők teljességében, eljött az organizáló erő, a tetté vált akarat, a fegyelmezett fantaszta.

Az anyagi erőt a város egyes polgárainak önzetlen áldozatkészsége teremtette meg. Hogy azok kik voltak? Nézzétek meg az 1921-es év hirtelen befeketedett telekkönyvi lapjait. A tiszta teherlapokra vezetett fekete sorok mint a magyar áldozatkészség, a magyar élni akarás ugarjába szántott sötét barázdák, melyekbe oly szomorúan pazar bőkezűséggel szórták felkelőink a magyar élet magvait és amelyekből kihajtott a hét sovány esztendő szakadatlan sorozatához szokott nemzet első kalásza: *SOPRON*.

Felszerelés és fegyver? Elérkeztünk, olvasó, a nyugatmagyarországi harcok tulajdonképeni kezdetéhez. A szomorú emlékezetű 1919. aug. 2-iki román megszállás napján egyidőben ha-zaérkeztek a szentkirályi ellenforradalom résztvevői is. A megszálló csapatok harácsolásai, rablásai és garázdálkodásainak története még mindannyiunk emlékében éget. Sokat szenvedett tőlük a város, de talán százszorta többet szenvedett maga a vidék, a faluk és tanyák, ahol az átvonuló oláh megszállók szabadjára engedhették balkáni erkölcsüket. Rablás, erőszakoskodások, sőt gyilkosságok is napirenden vannak az első napokban s a tanyák népei között rettegett rémuralmat teremtenek. A Duna - Tisza közének földmives népe ki van szol-

gáztatva az átvonuló hordák kénye-kedvének és főleg rablójajlamának. Héjjas Iván a Duna-Tisza-köze vidékének, tanya világának, a kétségbeesés lejtőjére taszított népéből mesés gyorsasággal szervezi az ellenállást, amelyben Kecskeméten segítségére voltak Szenté Vargha Sándor, Muraközy József, Csabai János, Zana László, M. Kiss József, Sutus Mihály, Raád Árpád, Korb Géza, Adler Iván, Fejér István, Fűvessy Imre, Francia Kiss Mihály, Blank Arthur, Zana József, Sörös Károly, Borbély József fiatal, Dragollovics Gyula, Sz. Tóth Imre, Felföldy testvérek, Polyák testvérek, Nyers Lőrinc, Dobos József, Horváth Pál és József, Papp István tanító, Tajti Sándor (Monostor), Thurzó Lajos százados, Gerlei Lepény Mihály, Zubornyák József és Mátyás, Szabó István és Sándor (Borbás), kecskeméti lakosok. A vidéket körzetekre, járásokra osztja s ezeken belül állandó mozgó-őrségeket szervez az elkeseredett, de már katonailag szervezett tanyaiakból; a rabló oláhokat rajtaütésszerűen megtámadja, zsákmányaikat elszedi és visszajuttatja a kifosztott szegény tulajdonosaiknak. Duna-Tisza-közének népe öntudatra ébred, önbi-zalma nő s most már ő zsákmányol fegyvert és felszerelést rablójától. Ezek a motiváló erők képezik alapját annak a mai napig is szétrombolhatatlan kapcsolatoknak, amely ezt a szervezetet összefűzi és amely alkalmassá tette őket a későbbi harcok tűzpróbáira.

A Trianon előtti régi nyugati magyar országhatártól 3-4 km-re fekszik Fürstenfeld. 1920-ban Ausztria egyik fegyverdepója és nagyobb

katonai raktára. Ebben az időben már nyílt titok volt, hogy a győztes hatalmak ellenünk új területrablást készítenek Ausztria javára. A nyugati országhatárszáron 1920. június hó 20-án este 11 órakor: megjelenik 4 teherautó pótkocsival, 117 felfegyverzett civillel, akiknek felszerelése erősen emlékeztet az oláhokéra. E kis csoportból kiválik 3-3 ember. Rövid parancsszavak és a 6 ember két csoportba osztva eltűnik az éjszakában a határon túl, Ausztriában 3-4 km-re fekvő Fürstenfeld felé. Egy órára rá követi őket nesztelenül a csoport zöme, majd jó idő múlva lámpástalasiul, csendben, lassan a 4 pótkocsis teherautó. A határt jelentő Lappincs patak partját eléred. Várakozás, csönd és sötétség. Hozzászokik a szem a sötéthez és már látod is a túlsó parton két tányérsapkás sziluettjét: úgy 80-100 lépés távolságban határt őrző osztrák csendőrök körvonalait. Le s föl mozognak a csendes, hangtalan éjszakában. Most egyszerre levegőbe emelkednek s pillanatok alatt egy hang nélkül eltűnnek. Három-négy perc multával megkötözve már hozza is Fr. Kiss Mihály a két halálra rémült osztrák csendőrt. A csapat folytatja útját s időközben még négy hangtalanul megkötözött osztrák csendőrt hoznak az emberek. Halk parancsszavak és Sörös Károly helvéciai gazda a foglyokkal hátramaradva kis csapatával megszállja és biztosítja a hidat, mint hátvéd. A csapat tovább menetel oly zajtalanul, mintha kísértetek járnák az éjszakát. Némelyik mezítláb, hétköznapi munkásruhában; éppen szántás köz-

ben kapta a parancsot „azonnal bevonulni” s kiakasztva ekéjét a barázdából, jött minden skrupulus nélkül, a magyar nép nagyszerű nyugalmaival.

Már látszanak Fürstenfeld tornyai és szélső házai s a folyton erősödő zene tudatja, hogy a városka lakói vígan vannak. Később megtudtuk, hogy a nagyvendéglőben a Szibériából hazatérő hadifoglyok javára rendeztek mulatságot. Újabb parancs és a csapat csoportokra tagozódik s kijelölt helyére siet. A lőfegyver használata tilos. Egyik csoport a csendőrlak tanyát veszi körül s az őrséget boszorkányos ügyességgel hangtalanul lefogja. A többi olyan, mint egy gyorsan pergő színes mozifilm. A meglepett laktanya legénységét és tisztjeit pár perc alatt három terembe zsúfolják, amelynek ajtaját-ablakát a mi kézigránátosaink őrzik. A fegyverraktár őrsége nem képes komoly ellenállást kifejteni s pár bajonetszúrás árán mienk a magazin. Ezekkel egyidőben megszállják a postát, állomást, a bálozókat pár legényünk sakkban tartja és hogy honnan-honnan nem, hozzák a városka rendőrkapitányát is. Húsz-harminc perc leforgása alatt kezünkben a városka, csendőr, katona, finác és rendőrökből a foglyok száma meghaladja a 370-et s embe-reink hihetetlen gyorsasággal és odaadással pakolják meg a 4 pótkocsis teherautót a feltört magazinok fegyvereivel, géppuskáival és katonai felszerelései-vel. Az öreg Tajti Sándor Monostorról és Borbély József több fiával dolgozik, hogy a veríték csak úgy csurog róluk és mikor az autók megteltek, maga a két öreg jár

elől jó példával s valami 10 fegyvert aggat magára és minden ember cipeli a maga 10 darabját parancs nélkül is.

A foglyok és a rendőrkapitány parancsnokunktól informálódnak, hogy mi „magyar kommunisták” vagyunk, akik forradalmi célokra szereztük be fegyverszükségletünket. Megindulnak a teherautók, utánuk a foglyok, felfegyverzett embereinkkel körülfogva s kísérek bennünket a határig, nehogy fegyverre kapva, hátba támadhassanak, hisz így is négyszerte többen vannak, mint mi. A „vizontlátásra Ausztriában!” fordul parancsnokunk az osztrák rendőrkapitányhoz s kezet fogva vele, csapatunk a foglyokat szélnek eresztve, örült levegőbe lövöldözésbe kezd, mintha a magyar határőrségtől fegyverrel kényszerülne a határon átkelést kierőszakolni. Veszteség nélkül átlép a határon a kis csapat s ahogy jött, eltűnik az éjszakában.

Részvtettek ebben a vállalkozásban Héjjas Iván parancsnoksága alatt: Raád Árpád, Thurzó Lajos, Füvessy Imre, Gerlei Mihály, Héjjas Endre, Adler Iván, Blank Artúr, Fr. Kiss Mihály, M. Kiss József, Zana László, Várkonyi Sándor, Muraközy András, Dávid Nándor, Muraközy József, Tökés Elemér, Tilczér Ervin, Borbély József fiaival, Tajti Sándor, Papp István tanító, Sörös Károly, Szabó István és Sándor (Szentkirály), Sz. Tóth Imre, Korb Géza, Nyers Lőrinc, Horváth Pál és József (Bugac), Zubornyák József és Mátyás, Szabó Sándor, vitéz Király Gábor és még többen kecskemétiék.

A fegyverszerzés kérdéseire, úgy hiszem, Fürstenfeld feleletet adott.

Ágfalva

„Recrudescunt Inclytae Regni Hungariae Vulnera”. Nagyurunk, Rákóczi fejedelem harcos manifesztuma szomorú aktualitást nyert. Újra felszakadtak a nemes Magyarország sebei és a feltépett sebekben a magyar lelkekben ott borongott a dicsőséges kuruc világ fájó nosztalgája.

A trianoni parancs a nyugati határvéget a cseh megszállt területtől a szerbekig 200 km hosszúságban és 35-40 km szélességben Sopronnal együtt Ausztriának ítéli. E területet hosszanti felezéssel A. és B. zónára osztja és kötelezi a magyar fegyveres erőket és hatóságokat, hogy 1921 augusztus 28-ig az A., 29-ig pedig a B. zónát is kiürítve, – átadják az osztrák fegyveres erőknek, illetve az átvételre Ausztria által kinevezett Dawy-nek, „Burgenland” kormánybiztosának. Az imperializmustól duzzadó cseh sajtó újabb területrablásra izgat Benes pedig nyíltan követeli a Burgenlandon keresztül vezető szláv korridort, a cseh-szerb egyesülést. Beteljesedés előtt áll az évszázados cseh álm, az északi és déli szlávok egyesülése, az ipari cseh állam gazdaságilag közvetlenül érintkezik az agrár Szerbiával. Magyarország a szláv gyűrűben: a gazdaságilag és politikailag is egyérfekű ellenséges államok egységes vámháborúja zúdul az elszigetelt, a gyorsított gazdasági halálra ítélt nemzetre.

E fenyegető események zűrés világában az illetékes körökkel folytatott tárgyalások eredménytelensége, valpurgiszi zűrzavart és ebura fakós szellemet teremtett. Az átadás előtti utolsó napokat éljük. Sopronban ebben az időben már nemcsak az oda vezényelt irredentások várták türelmetlenül az előnyomulási parancsot, hanem megmozdult a lelkiismerete azoknak a közömbös lelkeknek is, akiknek magyar érzése az önzés, intrika és közöny alacsony színvonalán mozgott. A kivonuló magyar katonák bakancsszögeinek tompa koppánása – mintha a magyar koporsót szegeznék – mélyen belevisszhangzott, belemarkolt a magyar szivekbe. Az ezeréves múlt temérdek magyar vérrel és könnyel megszentelt darabjának hirtelen, máról-holnapra való elvesztése megrettentette és öntudatra ébresztette őket s az utolsó pillanatokban ráésmélt embereket az irredentagondolat kezdte forralni. Tenni! Cselekedni! – parancsoló szavak egymásután lopták ösztönösen a lelkekbe. Szervezkedni, visszavenni s megtartani még harc árán is – amit hivatalosan feladtak – volt a jelszó. És megindult a munka, csupa láz, csupa tevékenység minden s a tennivágyásnak hatalmas tengere lett Sopron. Mindenki irredentázik, tanácskozik s az egész nagy sürgés-forgás nem egyéb, mint céltalan, eredménytelen erőpazarlás, mert nem tudják, hogy hol, mikép és hogyan fogjanak hozzá? Nincs egyetlen egy ember, aki e hihetetlen energiakészletet erős akarattal kézbe vegye, elszánt felelősséggel – a saját maga felelősségére – határozott célnak

irányítsa és félre nem érthető módon kiadja a fegyveres ellenállás parancsát. Irredentavezérek a tett pillanatában ott voltak a katonai alakulatokba való fegyelmezés, felszerelések és harcra való felkészültség minden hiányával. A telt pillanatában – az előbb még hangos harcrabuzdítók, a nagy fogadkozók – tétlenül állnak ott a cselekvésre való elhatározás e nagyüzemi pillanatában, mint a választási harcokban kimerült politikai agitátorok – pedig a percről-percre dübörögve közeledő események léptei a történelmi pillanatok, a történelmi lehetőségek adottságait tiporják. A kivonult magyar katonaság nyomába özönlének az osztrák megszálló csapatok s a tépelődő irredenták már is elkéstek kihasználni a kedvező harcászati terep, a Lajta folyó védelemre alkalmas vonalát s így az ellenség ellenállás nélkül, rohamosan közeledik Nyugatmagyarország szívéhez: Sopronhoz.

És ekkor, ebben a túlfűtött, idegsorvasztó légkörben, ebben a tehetetlen tennivágyó vajúdásban, 1921 augusztus 27-én este 11 órakor 120 válogatott kecskeméti embere élén megjelenik Héjjas Iván és perelycsapásszerűen megvívja Nyugatmagyarország első ütközetét, az ágfalvi csatát. A kocka elvetve; a kicsinyes kételkedők önbizalmat, a tamáskodók hitet kapnak és a civakodó trémázók mámoros lendülettel, önként csatlakoznak oda, ahonnan a régi magyar dicsőség pírját látják derengeni. A katonák vezért kaptak. A magyar tagadás lábát megvetette azon a földön, amely föld felett ezer év óta ringatja a szellő – a kalászkok rónája-

ban – a magyar dalok és könnyek fájdalmas, de gyönyörű akkordjait.

A pusztán kecskemétiakkal 1921 augusztus 28-án megvívott ágfalvi ütközet történelmi dátumszerűséggel igazolja, hogy Kecskemét fiai döntően avatkoztak bele Nyugatmagyarország szabadságharcának hamleti kérdésébe. „Tudjuk jól, ha nem lett volna augusztus 28., nem lett volna december 14.” – mondja Gévay-Wolff Lajos, Sopron vármegye alispánja. Kecskemét már pusztán az ágfalvi ütközettel az események, a szabadságharc élére, a történelem lapjaira lendült.

Az illetékes körökkel folytatott eredménytelen tárgyalásokat hirtelen megszakítva, Héjjas Iván 1921 augusztus 20-tól kezdve csapatait lassan a budai vár Nádor-laktanyájába rendeli és kis egységekre tagolva, fokozatosan átcsoportosítja az Ausztria által annektálandó területre és velük Sopron-Mosón és Vas megyék odaítélt részét csendben megszállja. Válogatott 120 emberét augusztus 27-én Sopronba irányítja, hogy egyrészt a megszálló osztrák csapatokat még a város előtt feltartóztassa, másrészt pedig, hogy ezáltal a déli részt, a Vas megyét megszálló ellenséges csapatokat a harcászati veszélyeztetett Sopron-Bécs vonalainak megerősítésére visszarendelje. A későbbi események igazolják ezen terv helyességét, mert Ausztria a meglepetés első napjaiban csapatai többségét főleg a Lajta-Brück vonalára vonja. Ez a terv a magyarázata annak, hogy az ágfalvi ütközet után következő minden ütközet egy ideig csak a déli részen, Vas megyében

zajlik le. Ugyanis a vasmegyei hegyes terep sokkal alkalmasabb guerilla-harcokra, mint a Bruck-királyhidai síkság, másrészt az Ágfalvánál elhajított kis hólabda csak aztán dagad lavinává, de a még kevészámú felkelők kis egységeinek harcászatiilag alkalmasabb Vas megye hegyes-dombos terepe. Később majd a számbelileg megnövekedett felkelők megvívják a brucki harcok sorozatát is, de azt majd külön fogjuk tárgyalni. Ezeknek elmondását, előre-bocsátását szükségesnek találtam a katonai, a harcászati helyzet megítélése végett.

Sopronba hozott 120 emberét Héjjas Iván 1921 augusztus 28-án 40-40 emberből álló három csoportra osztja és délelőtt 11 óra tájt Ágfalva és Kismarton irányában megindítja. Az első csoport (balszárny) parancsnoka Fr. Kiss Mihályt, a középnek Maderspach Viktort, a jobbszárnyak pedig Kaszala Károlyt, a híres repülőket adja parancsnokul.

Fr. Kiss Mihály a kapott parancs értelmében csapatával Ágfalvának menetel; bal él 10 emberrel, parancsnoka Zana László (Kisnyir), jobb él 10 emberrel M. Kiss József (Kisnyir). Sopron és Ágfalva közti vasúti hídtól kezdve 5 tagú járőrt küld ki Zubornyak Mátyás vezetésével. A járőr 2 kerékpáros osztrák csendőrral találkozik, kiket foglyul ejt. Egy harmadik kerékpáros csendőr tűnik fel, aki azonban a járőrt meglátva, hirtelen visszafordul a már majd 1 km-re fekvő Ágfalva irányában. Zubornyak Mátyás a foglyoktól zsákmányolt kerékpáron üldözőbe veszi és mivel utolérni nem tudja, reátüzel. A lövésre általános tüzelés a

felelet. A járőr tartja magát, Zana László és M. Kiss József tüzelve megszállják a falu szélső házait és az út melletti szőlődombot. Hogy a fejtelenség a meglepett osztrákok között még teljesebb legyen, Fr. Kiss Mihály betör a faluba és rohammal elfoglalja a vasúti állomást. Most azonban váratlanul a jobbszárny oldaltüzet kap a falumentri hegyoldalról, amiért is Fr. Kiss Mihály M. Xisséket és Zubornyákékat a domboldalra parancsolja. E parancs átadása közben érte Baracsi Lászlót a halálos golyó.

Maderspach Fr. Kiss Mihály támadását nem támogatja, Kaszala jobbszárnyának bal élére tévedésből oldaltüzet ad, estére parancs ellenére visszavonul s ezáltal a szárnyakat fedezetlenül hagyja: miért is Héjjas Iván a csapat éléről elmozdítja és helyére Várkonyi Sándor őrmestert (a Széktó-fürdő felügyelőjét) állítja.

Maderspach hibájából Zubornyákat és M. Kisst félig már bekerítették, amikor Baracsi László az ellenséges tűzön át elvitte hozzájuk Fr. Kissnek a domboldalra való hátrálást tartalmazó parancsát és mikor Zubornyákhoz ért, a kötelességteljesítés közben, 10-15 lépés távolságban fejlődést kapott.

A jobbszárnyon Kaszala, hogy Maderspach végzetes hibáját parírozza, támadásba megy át. Lendületes támadása oly gyors és átütő, hogy Dawy, az Ausztria által annektálandó terület kinevezett kormánybiztosa, az összes hivatalos iratokkal és kinevezési okmányával együtt fogásba esik.

Héjjas Iván, a Sopron-Szent Margita-Brück közti határ nyugtalanítására, csapatát

kis egységekbe osztva, hátrahagyja tüntető és leplező harcokra, maga pedig Vas megyébe Felsőőrre siet, hogy megkezdje a déli részeket felszabadító ütközetek sorozatát.

Részvettek az ágfalvi ütközetben Baracsi László, Fr. Kiss Mihály, Zana László, M. Kiss József, Zubornyák Mátyás és Sándor, Sutus Mihály, Horváth Pál és József, Szabó Sándor, Sallay Endre, Nyers Lőrinc, Rácz Dezső (Szent - lászló), dr. Tóth József és még többen kecskemétiak, akiknek nevét sajnos még egyelőre nincs módomban közölni.

*

Az ágfalvai ütközetet a fentiekben foglaltak során egyszerűen és röviden írtam le. Ismerőseimnek tömeges kérdéseire ma is csak azt válaszolhatom, „megírok mindent - harag és kedvezés nélkül”. S ha ránk, kecskemétiekre a történelem e nagyszerű forgatagában nem tudok megállni és részletekre kitérni, szolgáljon mentségemül az, hogy e percben kezemben nem a mai toll forog, hanem soraimat az 1921 augusztus 28-i események szörnyű tempója diktálja.

Ott voltam. – Láttam egy nagy-nagykultúrájú várost, benne lánglelkű, mindenét áldozni tudó, hatalmas koponyájú és műveltségű vezetőivel, – tétován. Láttam odasereglett, hangos irredentavezéreket – a megkezdés felelősségétől való félelem irtózatában, – a politikai lehetőségek trambulinján. És láttam becsületes, életüket elhozó, forró koponyájú, alföldi fantasztákat, – ezekkel tartottam. Ne csodálkozzatok hát, ha lelkem és idegsejtem minden

paránya e pillanatban, mikor e sorokat írom, visszaröppen 1921. évre, annak minden fullasztó tempója, amit a ti cselekvéstek teremtett, úzi, hajtja a fáradt kezét, mely nem képes lépésről-lépésre lerögzíteni, betűszerinti pontossággal, – mint mondtam, – a meseszerű eseményeket, meseszerű alakjaival.

Az események pergő tüzét még ma is gondolataimnak csak hullámmain tudom követni. Érzem, hogy gyöngé és fáradt e papíron minden szó, amit írok, de tudom azt is, hogy gyöngé a nem ott levőknek minden képzelete is, amely fel fogni tudná a nagyszerű pillanatoknak isteni szárnyalását.

... Ne bántsatok, – ne állítsatok meg, – és ne haragudjatok, nem boncolom azt a sebet, amely még ma is, 8 év után kínzóan éget s amely alapköve, első nekilendülése volt e nemzet élniakarásának, minden megfontolt, érett, bölcs, előrelátó, higgadt, tapasztalt, komoly, patentírozott felfogással szemben.

Hej – első ágfalvi ütközet! Baracsi László hősi halála! Mily korlátlan lehetősége a magyar történelemnek ! ...

Ahogy mondtam, pár lövés ... roham az állomásra, ... Baracsi parancsot teljesít ... és elesik. – Pont. Mély síri csend ... Nyugatmagyarország gyönyörű vidékén, ahol az erdőségekkel borított hegyes vidék a lankás szelíd érő szőke búzagalással ölelkezik – elszállt egy lélek. Egy rongyossal kevesebb, – ennyi az egész. Kiveszi észre a zuzóban összetört fűrtnek parányát, összeolvad ez is, mint a többi, az örök végtelennel... És mégis e kalászok ringó

végtelenje vitte, bólította, tovább vetítette egy hatalmas, de dicső ébredni készülő magyar népnek nagyszerű horizontját... s a többi a többi ment, ment, – felbukkant hol itt, hol ott váratlanul, meglepetésszerűen, ellenállhatatlanul, követve évezredes ösztönszerűségének hatékony parancsait.

Hol tűntek, majd újból, mint a fergeteg, előretörték . . Száll, száll az évszázados mese ... valósággal álomba ringat a pusztá valóság s örök bölcsődalunk.

Az ágfalvi kis katolikus templomnak hűvös árnyékában borult le a kóborló magyarok népe, Baracsi László, Nyugatmagyarország első halottja, a magyar meséért, a magyar népért és ki tudja még mennyi-mennyi könnyel a kis katolikus templom árnyékában csókolta meg Baracsi László halott ajkával az évezredes magyar rögöt, – ahogy arcra borult... Akarattal nem beszéltem rólad részletesen Ágfalvi ütközet, mert attól féltem, ha élesebben előhívom emlékedet, történelmi dátumszerűségeddel, szereplőiddel, Sopront és környékét az eredményeddel, a felkelők kellemetlen kártyáját jelentené azoknak, akik annyit hangoztatják a velencei egyezményt, mint külpolitikánk sikerét.

Ősz van ... Emlékeket, leveleket hullató, magyar ősz . . . zöld erdők harmatát, bújosóknak nyomát hóval lepi be a tél. . . hóval lepi be a tél. . .

Én nem beszélek tovább, átadom a szót egy pár történelmi távlatnak.

Bossányi Árpád pápai kamarás, magyar-keresztúri plébánosnak a felkelés első hősi halottja, Baracsi László sírja felett 1929 szeptember 8-án elmondott beszédét közlöm az alábbiakban – minden kommentár nélkül.

*

A hely, ahol állunk, kicsi pont és – *határkő* egy nemzet életében.

Baracsi László! Ki vagy te, kinek sírjába millió sóhaj száll, kinek fejfája fölött imádság és áldás ölelkezik, kinek emléke előtt egy ezeréves múltú nemzet leborul, kihez elzarándokoltunk mi, bús magyarok, hogy áldott poraid fölött sírjunk és belekacagjuk a vigasztalan éjbe, hogy: lesz, lesz, atyáink Istenére esküszünk, hogy – lesz magyar feltámadás!

Mit mondtam? Hogy kicsi pont a hely, ahol állunk és hogy ez a kicsi pont határkő a magyar nemzet életében. Ismét kiáltok nyugat határiról keletre, délre és északra, ahol csak egy is él, kit magyar anya szült: vedd le saruidat, mert szent a hely, ahol állsz ...

Mert mi történt?

Sopron veszendőben, Széchenyi István sírja, Fraknó vára, minden, minden, ami még megmaradt ...

Kecskemétről megindul egy levente-csapat. Kábultan a csapásoktól, mámorosan a rettenetes, gonosz, lidércnyomású álmotól... Kecskemétről megindul a magyar levente-csapat a németajkú magyar testvérek megsegítésére ...

Augusztus 28. Itten. Csatazaj, puskaropo-

gás, egy elfojtott sikoly, Baracsi László utolsó áldása a magyar hazának ...

És ... Klió keze megáll egy pillanatra és a következő pillanatban új fejezet kezdődik a világtörténelemben... Az ellenség megtorpan... Hát él még, még van magyar? Lehetséges?

Október 13. A velencei egyezmény az ágfalvi csata hatása alatt.

December 14. Népszavazás Sopronban és környékén 8 községben ...

Nyugatról megszakadt a felhő, a szakadáson át pedig kékben ömlöttek a napsugarak. A felhőtörlesz elfogyott, helyén megint kék volt az ég, a mezőről egy pacsirta szökkent a magasba és felcsukló dalára felfigyelt odújában a riadt ember és állat. A felhő egészen elfogyott a nap felragyogott, az ég már egészen kék, az élet ó mi szép! Keleten pedig egy megkésett égi könnycsepp felolvadt a napsugárban és messze nagy ívben ragyog Isten kézjegye, a szivárvány ... Erdő megbékült, lombjai közt ezer madár trilláz, a mező friss, virágjaiban pillangók torkoskodnak, nagy csend és béke fekszik égen és földön, az ember pedig levett kalappal áll szemben a szivárvánnyal...

Az ágfalvi csata folyománya a soproni népszavazás eredménye az első rész volt – Trianonon és mi december 14-én levett kalappal álltunk szemben a szivárvánnyal...

A véres, megcsonkított tönk azonban megmozdul, a körülálló martalócok arcán megfagy a kaján nevetés, mert az a megmozdulás nem az utolsó vonaglás, hanem a feltámadás, mely a halhatatlanság jelében életet követel.

Ez a pillanat tehát, melynek mi átélői letünk, a történelemé. És *Sopron ebben a történelmi pillanatban túlnő a Themse, a Szajna, a Spree metropolisain, Sopron ma azt jelenti, a mit a háború eredményeképpen az emberiség remélt, de amit a diadalmaskodó hazug önzés megfertőzött és meghamisított, – itt ma a népek visszaadott önrendelkezési joga, az igazság, a szabadság üli diadalát.*

Félre minden szkepszissel! Ha merészen csengenek szavaim, csak azért van, mert kábultak vagyunk még és az első szónak nem merünk hinni. Akit a halál torkából ragadott ki a váratlan segítség, az nem képes mindjárt hinni az életnek, mely ismét az övé. Pedig – harsogva szóljon szavam, hogy meghallja mindenki: az élet integet felénk, akik halálra vagyunk ítélve, meleg napsugár mosolyog bele nyitott sírunkba és fölötte már nem a halálmadár huhog, hanem az ősi szent madár keltegeti a magyart nagy, diadalmas, új esztendőre! Félre minden szkepszissel! Az áttörhetetlen frontot áttörtük, megindult az alattomos, zsarnok erők felgöngyölítése és a Kárpátok titkos boldogsággal, holdvilágos éjszakákon lopva díszítgetik égbenyúló bérceiket, melyekre minden pillanatban visszavárják a trikolórt...

... Mert mint mikor felhőkön túl meredő havasok tetején madárka csőréből kihullt mag megindul útján és lavinává nő és ez a lavina elsöpör mindent, ami útját állja ...

Baracsi László! A te haláloed indította meg azt a lavinát. Mondd meg nekünk, hogy a hatalmon és a szolgaságban, a jólétben és a nél-

különbességben, a vezetésben és az engedelmességben csak egy érzés tölthet el minket közösen: *a hazaszeretet*, csak egy cél lebeghet előttünk: *a magyar feltámadás*. Ints minket, hogy minden magyarra szükség van, *hogy nyolcmillió magyarnak egy táborban a helye. Mondd meg nekünk, hogy aki a sorokat bontogatja és a magyar közé éket akar verni, az hazáruló. Mondd meg nekünk, hogy ha a hatalmat nem a haza javára, hanem önzőn gyakoroljuk, ha kincseinket nem a haza oltárán kamatoztatjuk, hanem rajtuk élvezeteket habzsolunk, ha a vezérek csak másokat akarnak fegyelmezni és önmagukat nem tudják és nem akarják fegyelmezni, akkor a szomorú jelen csak egy dicstelen, gyalázatos vég kezdete. Mondd meg nekünk, hogy a pattogó jelszavak, fényes szónoklatok, pompa és díszkardok csatogása lenne csak munkaprogramunk és nem a te példádát követnők, aki tettekkel mutattad meg, hogyan kell a hazát szeretni és melyik út vezet a feltámadáshoz, ó mondd meg nekünk, hogy akkor mégsem lesz magyar feltámadás!*

Baracsi László, te csak mondd, mondd nekünk ezeket és állj őrt tovább is itt nyugat határin.

Én meg azt mondom neked, hogy lesz, lesz magyar feltámadás! Megnyugtatom ellenségeinket: *ez nem harci riadó, mert mi nem fegyverkezünk véres háborúra, ezt az egy háborút mi vér nélkül akarjuk megívni és fogjuk megnyerni.*

Hej, felkelők, lelkem testvérei, régi bajtár-

sak! Ha minden magyar lélekben az a lelkesedés élne, amely titeket akkor lelkesített és változatlanul most is a szemetekben lobog, - akkor már közelebb volnánk, akkor már egészen közel volnánk. De majd csak megbirkózunk a magyar hibákkal is.

Nem én beszélek most, most Sopronvármegye beszél hozzátok, akik messziről jöttetek ide. Köszönjük, hogy eljöttetek. Látjátok, nem hiába jöttetek, mert látjátok, hogy él és győzedelmesen uralkodik itt a Génius, amelyik Baracsi László fiatal életét követelte, hogy új lángra gyújthassa azt az örök tüzet, mely ezer éven át világító fáklyája volt a magyarnak, nemzetnek és országnak: *a hazaszeretet*.

E szent valóság megtanít minket, gyermekeit, hogy porába omolva így imádkozzunk: Isten áldd meg a magyart! Arra serkent, hogy az Isten tizparancsolatjához szinte mint tizenegyediket fűzzük: Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar! És hogy vallásunk tizenkét ágazata mellett tizenharmadik gyanánt valljuk: A nagy világon e kívül nincsen számodra hely, áldjon vagy verjen sors keze, itt élned és halnod kell!

Baracsi László! Állj őrt, én melletted állok. Amíg a te kezed kardot szorongat, az én kezemben a kereszt csillog, ajkam pedig imát morzsol imát, mely áldást mond rád és édes anyánkra, magyar Hazánkra ...

*

Kik vívták meg az ágfalvai ütközetet?

Az ágfalvai kegyeletes ünnepekkel kapcso-

latban az ottani ütközetről cikket közölt a Magyarország, melynek 1929. szeptember 26-iki számában válaszképen a következő levelem jelent meg:

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur! A Magyarország szeptember 19-iki számában *Stelczer István* alvadásztól cikk jelent meg „Kik vívták meg az ágfalvi csatát” címmel. Ez a cikk nemcsak bennem, de a nyugatmagyarországi harcokban résztvett sok-sok felkelőbajtársamban is visszataszítást keltett.

Visszataszítást és fájó érzést legelsősorban azért, mert velem együtt a Duna-Tiszaközi felkelőkben a közös küzdelemnek az a szelleme oltódott belé, amely nem tett különbséget között, hogy mit csináltam én a felkelőharcokban és mit ez vagy az a bajtársam.

Ez a szellem valamennyiünkben féltő szeretettel ápolta úgy Prónaynak és Ostenburgnak, mint tisztikarának, felejthetetlen teljesítményeit s mondhatnám: rajtunk kívül talán senkiben úgy meg nem rögzítődött mindmáig elszánt, lendületes példaadásuk, mint azokban, akik immár tíz éve járják a magyar sors szomorú kálváriáját.

Mi az első perctől kezdve éreztük az elhagyott magyar sorsot s ösztönszerűen összeforrtunk azokkal, akiket, Isten tudja, mily vérünkben hordott diktáló erő parancsolt ki Nyugatra. Felfogásbeli különbségek ha voltak is közöttünk s a sors egynémelyünket ha hátrább rendelte is a cselekmények színhelyétől, magunk közül ki nem küszöbölhettük, meg nem

tagadhattuk, hanem minden bűnünkkel és hibá-jukkal együtt, ha más felkelőségekhez tartoztak is, magunkénak vallottunk.

A belső vívódások okozták legelsősorban a valamennyiünket összefűzött kapcsok lazulását, amelynek külön-külön önmagában bizakodó tényei meghozták Prónaynál is, Ostenburgnál is a szomorú mának széthullott eredményeit.

E súlyos, darabokra tört egységeknek, tényeknek reparálhatatlan hibáját, tövises keresztjét hordjuk szótlan megadással valamenyien tíz esztendeje.

Mikor mindezeket előrebocsátottam, arra kérem volt felkelő-bajtársaimat, hogy a jövőben, mielőtt cikkeiket, sérelmeiket elküldik a lap hasábjainak, nézzenek utána alaposan minden körülmény időszerűségének, hogy a félreértéseket is elkerülve, kínos helyzeteket ne teremtsenek azok számára, akikkel a legteljesebb harmóniában kell lenniök. Mert a dátumszerű tévedések, melyeket felületesen odavetnek, nem csak keserű érzéseket támasztanak volt felkelő-bajtársaikban, hanem tartózkodóbbá teszi azokat is, akik odaadó, lelkes hívei voltak az egész nyugatmagyarországi felkelésnek.

Stelczer István bajtársam, tévedtél! Ha pontosan megnézed a népszövetség parancsát, mikorra utasítja a magyar királyi kormányt Nyugatmagyarország kiürítésére, ha megnézed dátumát, hogy mikor adja ki a kormány a csapatoknak Nyugatmagyarország kiürítésére a parancsot, ha megnézed pontosan a zászlóalj megmásíthatatlan parancsait, akkor azt találod,

hogy Ostenburg csendőrei veled együtt 1921 augusztus 28-án nem a régi határon, hanem a kiadott parancsok értelmében – már Sopronban vannak.

Stelczer István bajtársam, Ágfalvánál egy ütközet és egy csata játszódott le. Egy ütközet, melyre a parancs 1921. augusztus 28-án délelőtt 11 órakor adatott ki és amely első, elszánt összecsapása volt a nyugatmagyarországi felkelésnek és amely összecsapásból indul ki a történelem egy nagyszerű pergőfilmje s ugyanakkor, augusztus 28-án esett el Baracsy László, akinek most leplezték le a síremlékét.

A második, az ágfalfai csata, amelyről te beszélsz, 1921. szeptember 8-án játszódott le. Az ott veletek küzdött s elesett három hősi halott sírjára Kecskemét város kiküldöttjei, – Kecskemét város megbízásából – hálás visszaemlékezésül, külön-külön egy-egy koszorút helyeztek el az évforduló alkalmából.

Kedves Bajtársam! Ne félj, a történelmet nem újságcikkek hasábjai és emlékművek leleplezései, hanem a cselekvések kíméletlen dátumszerűségei csinálják. Figyelj ránk: mi nem cikkezünk, nem nyilatkozunk és nem vitatkozunk.

Nyugatmagyarország kétszáz kilométeres frontjáról, számos ütközetéről tőlünk a mai napig egyetlenegy leírás nem jelent meg. Teljesített kötelességeink tudatában hallgattunk s ezt ajánljuk nektek is, magyar sors üldözte, helyüket nem találó fölkelők, mert a dátumszerűség elsőprő erővel igazolja a nyugatmagyarországi harcok történetét színes, tetszetős, az esemé-

nyek valódiságát elhomályosítani iparkodó minden hangulatos leírással szemben.

Fogadja, mélyen tisztelt Szerkesztő Úr, cik-
kem közléséért hálás köszönetemet s maradok
mindenkor tisztelő híve:

Kecskemét, 1929. szeptember 22-én.

Héjjas Jenő dr.

Portyázó harcok. Szent Margita.

Megelevenedett, életrekelte a Csaba-legenda, – máról holnapra, sötét lovasok úsznak az éjszakában ..., a pándorfői berkeket, a nezsideri csalitokat fantomszerű alakok járják, – Trianon legújabb terméke, – sorsüldözött, fanatizált magyarok. Mintha az egész nemzet forró akarata ezekben az elszánt, rongyos felkelőkben összpontosulna és üzné, hajtaná őket az évezredes ösztönös jelszó, az atavisztikus, kérlelhetetlen parancs: Nyugatra! Nyugatra!

A portyázó harcmódor emberfeletti erő kifejtést követel felkelőinktől. Tíz-tizenkét emberből álló kis harci egységek, saját leleményességükön kívül senkitől sem támogatva, pár órai nappali pihenésen kívül éjjel-nappal menetelnek. Utánpótlásról élelemben, munícióban vagy csapatokban, szó sem lehet. Orvos, kötszer, szanitécra gondolni sem ér rá; gyomra étlen, torka szomjan. És mégis járják, járják a fáradhatatlan felkelő lábak a frontszakasz hosszanti vonalát. Lovas portyázóink a Lajta-menetét nyargalják, mint a brigadéros béri Balogh Ádám legényei, Csabai János, Sz. Vargha Sándor, Parragh Endre, Muraközy József és Egán Imre lovasai.

A frontszakasznak ez a része már erősen érezteti Bécs fertőző közelségét és az osztrák agitátorok munkáját; mert bizony sok a besűgő, a kém, de ezek csaknem kivétel nélkül az Ausztriából jött zavarosban halászni akarók és ha akad is köztük bennszülött, határon inneni állampolgár, ez – hála Istennek – legalább nem magyar anyanyelvű. A portyázó fufang különben is saját javára fordítja a Givitas Fidelissima e hűtlenjeinek árukkodásait. Felkelő csoportok amúgy is az előőrsök látszatát keltik a maguk csekély számánál fogva és tényleg azok is, csak épen nem követik őket az előőrsök velejárói – a hadseregek. De minék is, hisz magukkal hordják szakadt mundérjuk alatt a legszebb érzések végtelenjét, a magyar keserőségek tengerét. Ha egy ilyen kis felkelő csoport falut ér, a legények bizalmas jovialitással ereszkednek szóba boldoggal-boldogtalannal és komoly arccal mesélik az őket körülálló szomjas füleknek azokat a jelenlegi s az ezután bekövetkező eseményeket, amelyeket félórája a falu előtt a – parancsnokuk rágott a fülükbe. Parancsnokuk pedig a két legmarconább kinézésű talpással elmegy a község házára vagy előkeresteti a bírót, aki itt legtöbbször maga a falu korcsmáros és az esküdteket s lendületes beszédben előadja nekik, hogy Nyugatmagyarország hegemoniáját a felkelők ragadták kezükbe és így a közigazgatást is. Világos tehát, hogy a közigazgatási faktorok engedelmeskedni tartoznak. Ennek folytán a holnapután este – és itt előveszi az óráját – féltízre beérkező másfél

zászlóalj felkelőnek elszállásolásáról gondoskodják a magas tanács, mert mi jó emberek vagyunk, de nem szeretnénk ha stb., stb. Kifogás nincs, engedelmeskedni kell.

A virtuskodás határt nem ismer csapatainkban; vitéz Király Gábort és csapatát egy éjjel nem találod őrhelyén; lehetetlen, hiszen a guerrillaharcnak minden körmönfonságát beidegződve ismerő csoportról és parancsnokáról van szó. Nyomasztó várakozás. Távolról kattogás és tompa robbanások: kézigránát, géppuska. Hajnal felé virágos jó kedvvel, garázda hangulatban, harsogó nótázással bevonul szakaszával, maga előtt hajtva négy-öt, géppuskát cipelő osztrák foglyot. A megszállók vonalán átcsúsztatva 2-3 kilométerre egy korcsmában elszállásolt Volkswwehr-szakaszra bukkant. Rajtuk ütött s a géppuskájukat elszedve, – megitta boraikat. „Odaát voltunk, mert ott jobb bort mérnek” – okolta meg kiruccanását.

„Mert ott jobb bort mérnek” s közben mellesleg Volkswwehrt és géppuskát zsákmányolt. A történeti hűség kedvéért még megemlítem, hogy a foglyait is megitatta. Nemzeti vitéz Király Gábor uram csekély 5 esztendő háborúzik, arany vitézségi éremmel tér onnan vissza, de azért önként „Odaát volt, mert ott jobb bort mérnek” s megitatja gavallérosan a maga 4-5 Heribaldját. Hát átsuhant ezek felett ezer esztendő? Hát ezek nem maguk a szent-galleni legények? – a magyarság minden fájdalommal szép, végzetes hibáival, de egyben erényeivel?

Menetelő csapataink máglyákat gyűjtenek a

dombtetőkön s vonulnak tovább, maguk után hagyva – a felgyújtott osztrák fantáziának – a szétszórtan, közelben táborozó ellenség teljes illúzióját. Géppuska kelepel bele az éjszakába, s a felvert ellenség hiába várja a továbbmenetelő felkelők támadását. Kézigránátok robbannak itt, ott fegyverek ropognak s egyszerre a levegőt örült üvöltés tölti be. Esze Tamás utódai törtek rá az osztrák Táborórsre. És így megy ez Táborórstól Táborórsre – egyik faluból a másikba – sa nyugalmból, álmából felvert, felfejlődött ellenség löheti – a vak éjszakát. Felkelőink hol vannak már azóta?

Éjjel-nappal menetelő, hol itt, hol ott felbukkanó felkelőinket számbelileg hallatlanul túlbecsülik, túlsókra jelentik és ezeket a nevetséges számadatokat megtoldja még a szétugraszott osztrák Táborórsök fantáziája. Az akkori bécsi lapok 20-30,000-re teszik az akkor még alig pár száz felkelőink számát. Portyázok voltak: Egán Imre, Csabai János, Muraközy József, Parragh Endre, Héjjas Aurél, Láner István, Raád Árpád, Szabó József, Berentés László, Sz. Tóth Imre, Várkonyi Sándor, Sz. Vargha Sándor csapatai.

Peregnek, sodródnak, halmozódnak az események és szinte egymásba folyva torlódnak. Portyázó kezek eszeveszett gyorsasággal pergetik a cselekmények rokkáját. Ki tudná e zúgó események sodrát megállítani, visszavéteni, megírni? Helyzetek, képek változva suhannak a rohanó órákkal versenyrekelve, – mint játékos gyermekkéz rázta kaleidoszkóp.

De mégis az események e száguldó forgatagából kikapok a sok közül egy kis portyázó csoportot és megírom annak csak egy napjának, egy 24 órájának történetét. Cselekményük a felkelés keretében kicsiny, parányi, de benső tartalmával és mélységével hatalmas, az egész felkelés lelki konstrukcióját magába foglaló kép. – Leírom, hadd lássa az olvasó, hogy Kecskemét fiai milyen benső fegyelmezettséggel és lelkesedéssel szolgálták a magyarság ügyét és hogy az összetartásnak, a bajtársi önfeláldozásnak milyen mélyen érző szép példáját adták.

Láner István portyázó csoportja 1921 aug. 29-én Szent Margita és környékének nyugtalanítására nyert kiküldetést. Ugyanezen nap a késő délutáni órákban eléri küldetésének helyét, Szent Margitát s a falu alatt tudomást szerez, hogy azt már osztrák csendőrök szállták meg. És tényleg kihallatszik a faluból a katonabanda szakadatlan harsogása és a harangok zúgása. Felkelőink két oldalról a faluba zúdulnak, de mire beérnek, az ellenség minden ellenállás, egy puska lövés nélkül, futva elmenekül, köpenyek és hátizsákok hátrahagyásával, amiket a mieink természetesen azonnal a birtokukba vesznek. Éjjelre a csapat titokban pihenőt tartva, tábort üt a falun túl, egy agyagbányában az út mellett, de úgy, hogy a kiállított kettős Táborőrs egyformán szemmel tartassa az utat, a környéket és a falut.

A Táborőrsi szolgálatot teljesítő Bóbis Ferenc és Sági József 11 óra tájt közeledő kocsizörgésre figyel. Közel engedik magukhoz és a

lovak zabláját hirtelen elkapva, igazolásra szólítják a benne ülőket, akik tüzeléssel válaszolnak, Bóbis Ferenc a felvillanó tűz fényénél látja, hogy osztrákok s feleletül gyorsan pár lövést lead. Két test zuhan élettelenül az országútra. Trianon vak parancsa emberéletet követelt. Egy osztrák csendőrtiszt és altiszt életét. A többit elragadják a kitörő általános lövöldözéstől megvadult lovak. A lárma lassan elül s a kis csapat tovább folytatja útját a sötétben.

A Táborőrs visszamaradt Sági József, Bóbis Ferenc és Koncsek László személyében. Alattomos hallgató csönd, majd szakadozó füttyök az éjszakában. A Táborőrs a hang irányában tüzel. Válaszkép jobbról is, balról is golyózáport kap. Semmi kétség, az ellenség már félig bekerítette őket. A félkörben lidércfényként fel-fellobbanó osztrák puskatüz irányában tüzelnek, de nem tángítanak. Pedig a tovább menetelt csapatuk tőlük már 2-3 km-re lehet s közben Koncsek László puskája is elromlott... És ekkor a tovahaladt csoportból a kecskemétiak önként kiválnak és Hencz János vezetésével Hegedűs Pál, Bőjthe Vilmos, Gara Pál, Malinak T. Gusztáv, Szabó Mózes, Bogovics József, Bocsa Antal visszafordulnak földieik, bajtársaik kivágására. Bőjthe Vilmos önként előresiet s a már majdnem teljesen bekerítettekre rátalálva, közli velük a visszavonulás parancsát, amelynek végrehajtása a többi kecskeméti bajtársak segítségével szerencsésen sikerül is. „Tudtuk, hogy a kecskeméti bajtársak kívágnak minket” – mondták s ennél nagyobb elismerést, dicsére-

tet nem is kaphatott volna a kis felmentő csapat.

Ezeket visszavitte a bajba jutott bajtársak kimentésére az önfeláldozás, a bajtársi szeretet eszményi parancsa, mert ezek az eszmék ott izzottak, – a magyar végtelentől fogva, – a rongyos felkelők lelkének retortáiban; azokat röghöz szögezte a magyar parancs a veszni készülő magyar rögéért, melynek évezredes gyökerei ott folynak, ott fonódnak a rongyos lelkek mélyén a felkelő szívek körül.

Alhó

Az ellenállás kérdését eldöntő 1921 aug. 28-i ágfalvai ütközet lezajlása után, a Sopronbrucki vonal nyugtalanítására küldött portyázó csapatok harcaival egyidőben, megindul a déli frontszakaszon bejött ellenség kivetését célzó és eredményező ütközeteknek filmszerűen pergő sorozata. Ezek a hallatlan gyorsasággal lefolytatott ütközetek az események oly gigászi lendületét adják, hogy ezeknek megírásánál – a történeti fonál megtartása végett – pusztán a történetek visszaadására, közlésére szorítkozhatom.

Vasmegeye nyugati peremén Alhónál 1921 augusztus 29-én déli 12 órakor 38 felkelőből álló csoport egy géppuskával váratlanul megjelenik és a falut hirtelen megszállva, az utakat lezárja. Öt-hat embert az út őrzésére hátrahagy a csapat és sietve felfejlődik a környéket uraló 347-es magaslaton az alábbi elosztásban. Ausztriával a falut összekötő országút a háttárt képező Lappincs patak hídján húzódik

keresztül és merész ívben lendül fel a 347-es magaslatra, ahol mindkét oldalát erdőségek fedik.

Tizenhat ember géppuskával, Kaas hadnagy vezetésével a dombtetőn marad, ahonnan tisztán tűz alá veheti a tőle csak 5-600 méterre lehető Lappincs hídját. A másik 16 ember a domboldal erdős s az országút hosszanti vonalát szállja meg Héjjas Tibor parancsnoksága alatt. Háromnegyed egykor nagy katonazeneszóval három századnyi Volkswehr közeledik és 4-500 méterre előttük 4-5 felvirágozott kerékpáros katona halad, mint járőr. Ezeket engedik maguk mellett elhaladni az erdőkbe behúzódó felkelők s mikor már rajtuk túlhaladtak, egy fordulónál az út őrzésére hátrahagyott embereink veszik körül hirtelen őket és ellenállás, fegyverlövés nélkül foglyul ejtik.

Egy óra elmúlt s már a Lappincs hídján innen vannak a megszálló Volkswehrek magyar területen, amikor Kaas hadnagy hirtelen az útra kivágott géppuskájával tüzelés alá fogja a 200 méter közelre engedett megszállókat. A szétrebbent ellenség az utat övező erdő felé rohan, de innen visszaűzik őket a felkelők oldalszárnyának kézigránátjai. Vad pánikban rohannak a hídra, amit azonban Kaas géppuskája lezár a futók elől. Híd alá menekül egy része, a másik nagyobb csoport a Lappincs medrének magas partja mögött talál védelmet a puskázásra.

E pillanatok alatt lefolyt eseményeket órák hosszáig tartó lövöldözés követi s az ellenség csak egyszer tesz kísérletet a támadásra, ered-

ménytelenül. A Lappincs medrében a part felől védve, kilométerekre legyalogolva, nagy veszteség mellett mentik át magukat Ausztriába.

Éjjel egy órakor megkezdí visszavonulását a felkelő csoport is kiindulásának helyére, Szent Mihályra, ahová reggel 5 órára fáradtan, de csekély veszteséggel be is érkezett. Ide vonták vissza az ugyanaznapí pinkafői ütközet résztvevőit is, amely ütközetről később fogok beszámolni.

Alhónál résztvettek még Sz. Tóth Imre, Tűzér Ervin, B. Horváth György, Héjjas Endre, Gyenes György, Sallay Endre, Huszár Ferenc, Halácsy Pál, Szőke Béla, Szabó János, István és Sándor (Köncsög), Takács Pál (Bugac), Bán Sándor (Kisnyír), Zubornyák István, Kun György, Kecskés István (Hetény), Berényi Sándor, Juhász Ferenc és Szlávik Károly.

Pinkafő

Az alhói ütközet napján, tehát 1921 augusztus 29-én a déli órákban 45-50 fölkelőből álló csoport a falusiak legnagyobb csodálkozására bevonul Pinkafőre, két géppuskával. Tudomásukra jutott hogy a közel délutáni órákban Sinnersdorfból egy erős Volkswehr félzászlóaj fog érkezni a faluba, ahonnan útját tovább folytatva, útirányul Város-Szalónak-Boros-tyárkő vonalat veszi.

Felkelőink Pinkafőnek Ausztria felől eső dombjait, a 480, 406 és a 409-es magaslatokat megszállják és pedig a balszárny Sz. Vargha Sándor, közép vitéz Kutý főhadnagy, jobbszárny Csabai János parancsnoksága alatt. Bal-

szárnyat a középtől a Pinka patak, középet a jobbszárnytól az országút választja el. Vitéz Kuthy főhadnagy és Csabai géppuskái uralják a patak medrét, az országutat és egymást oldalozással is segíthetik. Közvetlen az út mentén levő agyaggödrökben kézigránátos felkelők helyezkednek el, hátuk mögött hagyva a híres pinkafői posztógyárat.

Délután két óra tájt Sinnersdorf felől erős porfelhő kanyarog, amelyből lassan kivehetően ellenséges katonaság bontakozik ki, gyalogság s mintegy századnyi lovassággal az élén. A lovasokat megelőzve az úton és a domboldalon három-négy ellenséges járőr közeledik. Az úton haladó ellenséges járőr körülbelül 600, a főcsapat pedig 1000-1200 méterre közelíthette meg középünket, amikor a járőr hirtelen megáll, Kuthyékra puskáz és visszafordul. A rajtaütés nem sikerült a felkelőknek. Válaszként Kuthy géppuskatüz alá veszi a még zárt csoportban közeledő csapatot s jelentékeny veszteséget okoz nekik. Pillanatok alatt szétlebbenek a környező erdőkbe s az erdőségek fedezete alatt puskatűzhöz fejlődnek a széleken.

Tüzelő jobbszárnyunk észreveszi, hogy a domb mögött húzódva lovasság keríti őket s ezért Csabay János 10 emberét a szomszédos (jobboldali) dombra küldve, frontját meghosszabbítja. Négy óra tájt a támadásba átment Volkswehr középünket visszaveti, de mivel a szárnyak nem tágítanak, rövidesen kénytelen visszavonulni Csabay és Vargha keresztútjében. Különösen szép eredménnyel működtek itt az útmenti agyaggödröket megszálló felkelők.

Még pár gyenge támadást kísérelnek meg a jobbszárnyra, de eredménytelenül. Közben a közép újra elfoglalja az előbbi támadás előtti helyét és újra géppuskatűz alá veszi a megszállott erdőszegélyt. Kölcsönös puskázások közepette beáll a sötétség, a tüzelés lassan gyérül, majd teljesen megszűnik; éjfél tájt kapja a csoport a parancsot: bevonulás Szent Mihályra.

A kecskemétieknek két halottjába került az ütközet: Szabó szakaszvezető és Papp tizedes hősi halált haltak. Hogy összesen mennyi volt itt a veszteségünk, arról pontos tudomásom nincs. Most pár szomorú sor következik. Szabó szakaszvezető, amikor a középünket visszavették, sebesülten maradt ott... Mikorra pedig Kuthyék előretörték, Szabót holtan találták és a nyugati kultúra legnagyobb dicsőségére arca a felismerhetetlenségig szét volt rugdosva.

November elsején Csabay János levezette szakaszát a pinkafői temetőbe, hogy tiszteljenek a halott bajtársak sírja előtt. Kivilágított és a virágok özönével borított sírdombokat talált ... A falu magyarérmű lakossága lerótt a hálás kegyeletét a védelmükben elesett fölkelőkkel szemben.

A két hősi halotton: Szabó szakaszvezetőn és Papp tizedesen kívül Csabay János, Sz. Vargha Sándor, Tökés Elemér, Lovászy Mihály, Tüskés József (Bugacmonostor), Polyák István, Nyers Lőrinc (Bugac), Bán Sándor (Hetény), Gyenes István, Mészáros Ferenc, törei Tóth István, Kúti József (most izsáki vendéglős), Danics Aladár és Tassy Gergely, aki itt meg is

sebesült, kecskeméti lakosok vettek részt többek között a pinkafői ütközetben.

Felsőőr

Az alhói és pinkafői harcokból Szent Mihályra bevont felkelő csoportokat aug. 30-án dél előtt 11-kor kis harcegységekre tagolva Város-Szalónak és Borostyánkő vonalára indítják az ott már harcban álló felkelők erősítésére. Csabai János lovasaival a Borostyánkő-Alhó közötti frontszakaszt kapja felderítésre és ez is marad számára az állandó portyázó terep.

Délután 1 órakor 28 felkelő 1 géppuskával kocsikon a két század Volkswehrtől megszállott Felsőőrrre indul. A falutól kb. 2 kilométerre leugrálnak a fedezettel visszahagyott kocsikról s a terepelőnyöket kihasználva, terepszakaszról-terezszakaszra szökellve észrevétlenül elérik a falu első házait.

Az országút által keresztbeszelt Felsőőr útvonalával párhuzamosan balról a Pinka-patak, jobbról a vasútvonal magas töltése halad. Mindkettő, úgy a meredek patakmeder, mint a magas vasúti töltés kiválóan alkalmas a faluban táborozó ellenség észrevétlen megközelítésére. Gerley Mihály a jobbszárny élén a vasút vonalát kapja 9 emberrel, vitéz Tabay Árpád 8 emberrel és 1 géppuskával a falun keresztül vezető országutat vállalja, míg a balszárny 9 emberének parancsnoka, Héjjas Endre, a Pinka patak partján át közelíti meg oldalt a falut.

Csodálatos, az alig 24 órával ezelőtt Pinkafőnél visszavert és Alhónál szétszórt ellenség hagyja magát újra meglepetni. A balszárny éri

el előbb a falu oldalát észrevétlenül, noha a patak partjától a falu szélső házáig 3-400 métert teljesen sík terepen kellett megtennie. Kerteken keresztül a főtér első házáig jut. A vasútállomás, posta és a községháza közötti parkosított hatalmas főtéren gúlába rakott fegyverek és négy szép katonai autóbusz. Odébb a megszálló század egy csoportban valami alkalmi himnuszt énekel.

A balszárny vágja közibük az első kézigránátokat, amelyek azonban a megszállók halhatlan szerencséjére – nem robbannak fel. Közben Gerley Mihály betör az állomásra és tűz alá veszi a balszárny támogatásával az így keresztútbe kerületeket. Kézigránatok és Taby géppuskája növelik a pánikot. A szétszórt Volkswehr-század a falu alsó részén és a főtéren a vasútállomással szemben levő iskolában tüzelő állást foglal pár percig, majd rendetlenül futva hátrál.

Váratlanul Gerley és Taby géppuskatűzet kapnak. Az ellenség egy szakasza géppuskával a falu túlsó jobb oldalán a vasút és a falu közt levő 362-es dombtetőt váratlanul megszállta, ahonnan oldalazhatta a vasútállomást és az országútra is kitűnő belövést kapott. Az ellenségnek ez a szakasza minden elismerést megérdemel, mert ez tette lehetővé, hogy a fejét veszelve, kapkodva futkosó osztrák katonaság veszteségét, sebesültjeit és egy hiján mind a négy autóbuszát elvihette, sőt ezeknek a visszavonulását is mintaszerűen fedezte.

Később derült ki, hogy ez a szakasz steyer fiúkból állott. A mieink a foglyoktól később

levelet küldtek nekik, mely így hagzott: „Fogadjátok fiúk a magyar felkelők nagyrabecsülését és elismerését a sneidig, szép harcért” és aláírások. Háromtól hat óráig tartó lövöldözések után szép rendben hátrálásba fogtak a 362-es domb steyerjei is.

A felkelők a zsákmányolt felszerelések összegyűjtése után Gerley csapatát őrsegül hátrahagyva, most már a kényelmes osztrák autóbuszon indultak útnak, hogy ugyanez a csoport még aznap este Szent Eleken megütközzék s így nem egészen 30 óra leforgása alatt három különböző helyen három ütközetet folytasson le és nyerjen meg.

A felsőöri ütközet kecskeméti résztvevői, akikről tudomásom van: Gerley Mihály, Gyenes György, Héjjas Endre, Tőrei Tóth István, Kúti József, Juhász Ferenc, Tőkés Elemér, B. Horváth György, Tilzer Ervin, Hollósy Rudolf, Fűvessy Gyula, B. Kiss Gyula, Lovászy Mihály, Pető Sándor és József.

Czenk, Péterfa, Kobold, Szárazvám, Alhó, Szénásgödör, Nád, Radafalva.

Az alább leírt ütközetek mind 1921. augusztus 29-ike és szeptember 4-ike közötti napok zűrös gyorsaságában zajlanak le.

Tőkés Elemérnek, aki a Sopron melletti Balf fürdőről aug. 29-én 10-15 emberből álló csapatával kiindul, tudomására jut, hogy Czenk községet két szakasznyi osztrák tartja megszállva. A falut két oldalról átfogó 154-es és 174-es domboldalra osztja embereit és reggel 9 órakor a falu felső bal részén levő cukorgyárnál a

megkezdett tüzharcból támadásba megy át s egy órai harc árán Czenk községet birtokába veszi. Augusztus 30-án Felső-Péterfia 421-es és az Ausztria felé eső 554-es magaslatokról Parragh Endrétől támogatva a tüzelő ellenséget a határon túli Oberau községig üzi. Szeptember 1-én Kobold Volkswehr megszállói a völgyön keresztül menekülnek a 421-es és 387-es magaslatról a közegbe betörő felkelők elől. Szeptember 3-án Szárazvámnál táborozó Volkswehr századot lepnek meg és a 464-es domboldal erdős vonalából az útra belőtt géppuska súlyos veszteséget okoz a meglepetéstől gyengén ellenálló ellenségben. A szétszórt osztrákok a falun túl levő kápolna mögött gyülekeznek és a szemközti domboldalon felfejlődve, tűz alá veszik Szárazvám útjait mindaddig, amíg sebesültjeiket és halottaikat el nem vihetik.

Tudomásom szerint itt két kecskeméti felkelő sebesült meg, de hogy ezekben az összecsapásokban a mi veszteségeink mennyit tesznek ki, azt még hozzávetőleg sem tudom.

Aug. 31-én az Alhónál újra betörő ellenséget ismét Kaas János hadnagy fogadja. Berényi Sándor 4 emberével a hidat zárja le, a Lappincs partjának védelme mögött. Juhász Ferenc 12 emberével a 347-es magaslat erdős szegélyét tartja, tüzelve onnan az utón még fel nem fejlődött ellenségre. Kaas géppuskája és Juhász kézigránátosai újra eldöntik Alhó kérdését, amelynek hidját később egy osztrák járőrnek Tilczer Ervin szakasza által kézigránáttal visszavert támadási kísérlete után vitéz Taby Árpád felégetteti. Egy sötét éjszakán Klasz had-

apród petróleumos és benzines kannákkal felszerelt pár felkelővel a Lappincs patak ntedrét felhasználva, a hidra oson. Az ellenséges őrség észreveszi és rátüzel. A belőtt osztrákok géppuskája erős veszteséget okoz; de a kapott parancsot végrehajtja és a hidat felgyújtva, puskatűzzel tartja vissza az oltást megkísérlő Volkwehreket.

Aug. 29-én Sár-Szentmihályból 21 felkelő élén, egy géppuskával Fűvessy Imre és Kaas László hadnagy parancsot kaptak, hogy Szénásgödör, Nád és Felsőujlak környékét tisztítsák meg a falvakat egy-egy szakasznyi Volkwehrrrel megszálló ellenséges csapatoktól. Szénásgödört aug. 30-án tűzharcok után az osztrákok feladják. Nád községet Kaas László reggel 9 órára aug. 31-én rajtaütésszerűen elfoglalja és még ugyanaznap este Felsőujlakot két oldalról megtámadva, Fűvessyvel együtt megszállják, úgy, hogy az előbbinek Nád község marad állandó támpontjául.

Innen szeptember 2-án a Fürstenfelddel szemközti Radafalvát támadják a 351-es magaslatról és ez szívós tűzharcok árán birtokukba is jut; az ellenség a Lappincs túlsó partjára Ausztriába húzódik.

Ezen a hajnalon az osztrákok 3-4 óra tájt váratlanul órák hosszáig tartó erős géppuskatűz alá veszik Radafalvát. Később kiderült, hogy mi volt az oka ennek a kora hajnali parádénak. Fürstenfeld és Radafalva közt elfolyó Lappincs patak hídjának őrzésére kirendelt Volkwehr géppuskás táborőrs katonái minden további nélkül Fürstenfeldbe bevonultak, őrizetlenül

hagyva a hidat és a – géppuskát. Az ügyeletes osztrák tiszt éjfélután a táborőrsöket vizsgálva, embereinek csak hült helyét találta és az árván hagyott gépfegyvert. Fogta a géppuskát, elrejtette a patak bozótjában és – úgy lászik mitsem szólva – eltávozott. A hajnaltájt visszatért táborőrs fegyverét nem találva, fellármázza Fürstenfeld Volkswehreit a magyarok támadási hírével s vaktában lövöldözést kezdenek a még erősen sötét szürkületben. Rövidesen a fellármázott helyőrség is fegyverre kap s a Lapincs menti dombokat megszállva, géppuskái csinos kis koncertbe kezdenek. Majd három óra hosszat tartott ez a céltalan, nevetséges muni-ció-pazarlás, míg reggelre végre elült a harci zaj. Igaz, hogy felkelőink is visszapuskáztak, hogy a támadás illúziója teljes legyen, farsangos jókedvükben.

Részvtettek ezekben a harcokban tudomásom szerint: Dékány László, Kaas László és János, Fűvessy Imre, Héjjas Tibor, Juhász Ferenc, Korb beza, Héjjas Endre, Berényi Sándor, Szlávik Károly, Bán Sándor (Hetény), Farkas József, Polyák István, Boromisza Albert örv., Fodor István, Balog Lajos, Bertalan Lajos, Kerekes István (Hetény), Szemerédi Il-lés (Szánk), Borbély István (Matkó), ifj. Gyulai Pál (Városföld), kecskemétiék.

Salamonfalva.

Szeptember 4-ike szerencsétlen nap a felkelők életében.

Láner István 12 emberből álló csapata Borostyánkőről szeptember 4-én reggel indult ki

aazzal a paranccsal, hogy Salamonfalva környékét derítse fel. A dél felé elért falut két oldalról megszállják, de nem találnak benne ellenséget. Hencz János kecskeméti felkelő 4 emberrel a falun túlra Táborórsra indul. Alig éri el Salamonfalva nyugati szélét, amikor hirtelen a környező erdők szegélyéről tüzet kap a falu ellen észrevétlenül felfejlődött gyalogos és géppuskás ellenség 3 szakaszának valamelyikétől. Hencz János mindjárt az első sortűzre súlyosan megsebesült, mégis tüzelve tartotta magát mindaddig, amíg a faluból előrerohanó felkelők a közeledő ellenséget vissza nem vetették. Ebben az előretörésben még három felkelőnk sebesült meg, tehát a csapat egyharmada, de így is tartják a falut mindaddig, amíg az ellenség vissza nem vonul.

Most pár szomorú sor következik: Kalocsai Imre tartalékos hadnagy ceglédi fölkelő, comblövést kapott. Igaz, hogy dum-dum lövés volt és jó darab húst kitépett de talán még sem kellett volna néki meghalnia, ha nem 23 km-t kell rázós szekéren kötszer nélkül cipelni, míg orvosra találnak. Akkorára persze elvérzett Malinak T. Gusztáv karjaiban. Nem ez volt az első és nem az utolsó ilyen szomorú eset, hanem előtte is, utána is sok, nagyon sok. De mit számítanak ezek abban az országban, ahol minden 8-ik percben meghal egy ember tüdőbajban a társadalom közönyös szeme előtt. A szegedi első vadászászlóalj egy fiatal orvosa, Vadas hadnagy kijött ugyan, de már szeptember 5-én a németgyiróti szuronyharcban, – ahol mint felkelő harcba elegyedett – hasszúrást

kapott. Az olasz és az angol missziók adtak titokban néhány láda kötszert. Úgy látszik, ezeknek jobban fáj a magyar élet pazarlása.

Radalfalván szeptember 4-én az estefeléi szürkületben – az emlékezetes géppuska lövés után – újra nyugtalankodni kezd a híd őrzésére rendelt osztrák taborőrök és tűz alá fogja a mi Taborőrünket. Dékány László három emberével a hídig hatol és rápuskáz a lövöldözőkre. Ezek egyideig viszonozzák, majd hirtelen elhallgatnak. Dékány László egy emberének kíséretében átmegy a hidon Ausztriába, hogy közelebbről megnézzék az elhallgatottakat. Már egy jó kilométernyit haladhat, amikor újra rálövöldöznek. Visszafordulnak és kísérő társa át is jut szerencsésen a tűz alá fogott Lappincshídján, de Dékány László közvetlen a híd előtt a patak bokros medrébe behúzódott tüzelő Volkswehrektől osztrák területen sebet kapva felbukik és fogságba kerül.

Ugyancsak szeptember 4-én Egán Imre (volt főispán) lovas felkelő csoportparancsnok Roskovits főhadnagy és Szenté Varga Sándor lovas felkelők kíséretében keresztül vágta az osztrákoktól megszállott Lantosfalván. Már túl is vannak a falun, amikor közvetlen az út mentén levő erdőből az ott elrejtőzött ellenséges csendőrszakasztól sortüzet kaptak. Roskovits főhadnagy fej- és szívlövéstől holtan bukik az útra, Egan megsebesült, de lova tovaragadja, Szenté Varga lova golyótól találva felbukik, de ő maga felkap Roskovitsnak csodálatos módon sebesületlenül maradt lovára. Az országútnak ez a szakasza erősen emelkedik, a két oldalát

pedig meredek erdők szegik. Ezen a nyilvánvaló kelepcén vágtatnak még ketten, amikor Egán lova újból sebet kap az utánok lövöldöző ellenség golyójától. Sz. Varga előzi, de Egán már nem tud kijutni a kelepcéből, merf előtte az utón egy szekér hirtelen keresztbe fordul. Felbukott lovával sebesülten fogságba kerül.

A lenti szekér egy Ausztriába átszökött lantosfalvi molnár kocsija volt, aki a történetek után nem egészen 24 órán belül Lantosfalvát elfoglaló felkelők kézigránátjai miatt – az ottmaradt malmával aligha örölhetett több lisztet.

Tekintettel arra, hogy a fogságba kerültek felkelők, tehát illegális csapatokhoz tartozók voltak, akiket a hágai egyezmény sem véd, nehogy az ellenség komitácsikként bánjon velük, hirtelen foglyokra volt szükség. Ezeket 24 órán belül az öt falun keresztül tartó kirschlagi ütközetnek nevezett harc árán meg is szerezték a felkelők az ott elfogott osztrák csendőrök személyében.

Még aznap üzenet ment át Fürstenfeldre, hogy ugyanabban a bánásmódban fognak részesülni az eddig elfogott ellenséges katonák, mint ahogy ők bánnak a mi fogságba esett két sebesült fölkelőnkkel. Így sakkban tartotta őket az esetleges retorzió.

Tudomásom szerint részt vettek ezekben a szerencsétlen vállalkozásokban: Sz. Varga Sándor, Malinak T. Gusztáv, Héjjas Aurél, Dékány László, Hencz János, Hegedűs Pál, Füvessy Imre, Zsák István, Korb Géza, Sági József, Bóbis Ferenc, Vadász Ádám és Veres József kecskemétiak.

Pörgölény-Kirschlag.

A felkelőkre nézve szerencsétlen kimenetelű szeptember 4-én este 7 órakor Felsőőrbe egyre-másra érkeztek a környékből bevont felkelő csapatok, akik vitéz Taby Árpád csoportjába tartoztak.

A falu mögötti Pinka patak partja mentén elterülő réten gyülekeztek, ahol négy rohamszakaszba szervezik át őket. Az első szakasz parancsnoka Fr. Kiss Mihály 40 emberrel, a másodiké Gerley Mihály, a harmadiké örményi hadnagy, a negyediké maga Taby Árpád 40-40 emberrel. Mindegyik embert 400 tölténnyel, 8 handgránáttal és 4 tojásgránáttal látták el, ezenkívül az első, második s a harmadik szakasz két-két géppuskát, a negyedik pedig két kis aknavetőt (mienerverfer) és egy géppuskát kapott.

Este 9 órakor a falun túl csendben megindult a kocsikra pakolás és fél tizkor elhagyták Felsőőrt, csekély őrség hátrahagyásával. Legelői egy kis Ford-gép, géppuskával felszerelve és sajnos, 6 személlyel és rengeteg géppuska gurtnis rekeszekkel megterhelve halad. Utána az osztrákoktól zsákmányolt autóbuszán Fr. Kiss Mihály csapatával s ezt követte mintegy 35-40 kocsis felkelő.

Tárca fürdőt elhagyva, éjfél után Borostyánkőre érkeztek a felkelők, ahova már összevonták Budaházy Miklós csoportjának két rohamszakaszát. Az elsőt személyesen Budaházy maga, a másikat Lámer István vezette. Az

egyesített két csoport így tehát 240-250 felkelőt adott.

A Taby-csoport pár percnyi pihenő után folytatta útját Borostyánkőről Fehérpatak irányában. Lámer csoportjának Lantosfalva nyugati hegyeit kellett elérni éjjel két órára, Budaházy pedig Lantosfalva-Pörgölény vonalának völgyét tartozott lezárni az adott jelre.

A Taby-csoport élén haladó kis Ford-autó féke a túlterhelés következtében felmondta a szolgálatot és közvetlen Fehérpatak előtt a hegyről lefelé száguldva lángot vet s a bentülők kiugrálása utáni másodpercekben a szakadékba zuhan éjfél után negyedkettőkor. Nagynehezen sikerül a gránátokkal megrakott égő autót eloltani, szerencsére anélkül, hogy az ellenség őrsői észrevették volna. A völgyben úgy 1-2 kilométernyire már osztrákok vannak. Fr. Kiss Mihály csoportjával félkettőkor megindul, hogy az ellenséges Táborőrsökön észrevétlenül keresztülkuszva, a csempészutakon s erdőkön át Pörgölény oldalába lopja magát. Ez idő alatt a többi 3 szakasz Fehérpatak és Németgyirót vonalába fejlődik.

Háromnegyed háromkor egy fellőtt világító rakéta jelére támadásba mennek Gerley, Örményi és Taby szakaszai. Fehérpatak ellenséges csendőrei rövid ellenállás után magukat megadva fogságba esnek.

Németgyirótnál a faluban utcai harc keletkezik s a házakba húzódott lövöldöző osztrák katonaságot a felkelők kézigránátjai s szuronyai halgattatják el.

Ekkorra felviláglik Fr. Kissnek petróleumba mártott s rúdra tűzött szalmacsóvjája, jeléül annak, hogy kijelölt helyét sikerült elfoglalnia; egyik géppuskájával a kápolna melletti pörgölényi utón hátráló Volkswehreket löveti; Zana László és RácZ Dezső parancsnoksága alatt csapata egy részét oldalthagyva, maga pedig balra a szomszédos hegyre viszi géppuskáját. A hozzá szomszédos bal hegyoldal krumpliföldjei között állást foglal Lámer szakasza, lövi a völgyben menekülő ellenséget s a távolság miatt egymást fel nem ismerve, egymásra tüzelnek. Pár perc multával azonban felismerik a helyzetet s egymáshoz csatlakozva, jobbra előretörnek Pörgölény irányában.

Taby rohamszakaszai Lantosfalvára törnek s Budaházy csapatával egyesülve, súlyos veszteséget okoznak a faluba szorult ellenségnek, amelynek egyrésze fogságba esik. Sietve Pörgölénynek fejlődik a csoport, de közben időt szakít magának arra is, hogy az előző napon Egan Imre elfogatásában segédkező elszökött molnár malmát kézigránatokkal pillanatok alatt összerombolja.

A Budaházyékkal egyesült rohamcsapatok Pörgölénynek fejlődnek, de a Gyöngyös-patak mentén emelkedő domboldalakat erős ellenséges csapatok szállták meg, akik géppuskáikkal állandó tűz alatt tartották a völgyet és az utakat. A pörgölényi országút és az Ausztriából bevezető út keresztezésénél felállított két Volkswehr géppuska erősen megtizedeli Taby bal és Budaházy jobb szárnyát, amely utóbbi még egy

szomszédos hegy oldalon tűzállást vett osztrák század kereszttüzébe is került.

Ugyanekkor Fr. Kiss szakaszával annyira előretör, hogy a középet alkotó Taby-csoport, jobb szárnyá lesz és az ellenség – az oldaljárőrök jelentése szerint – csapatokat vonultat fel a jobb szárny bekerítésére a dombok védelme alatt. Fr. Kiss e mozdulatokat észrevéve, a szomszédos hegygerincre siet 20 emberével s a bekerítőket még idejében oldalba kapja géppuskájával és hátrálásra kényszeríti.

Kirschlag felől osztrák tartalék közeledik, pedig a helyzet már így is erősen kedvezőtlen a felkelőkre, mert nemcsak a többszörös túlerő, a többszörös tüzerő, de a vidék földrajzi helyzete is a hegyeket megszállott ellenségnek kedvez a Gyöngyös medrén keresztülhatolni kényszerült felkelőkkel szemben. Különösen az útkereszteződés körül folyik az ütközet a legelkeseredettebben.

Ekkor Taby a géppuskaszakasz élén előre dolgozza magát az útkeresztezésnél felállított ellenséges tűzfészeketől mintegy 6-700 méterig s géppuskáját maga irányozva, belövi őket. Egy perc sem telik el s harcképtelenné lőtte a Volkswehr-géppuskák kezelőit. A kézigránatokkal rohamra menő felkelők mellettük csak halottakat és sebesülteket találnak. Az ellenség középjét áttörő felkelők hihetetlen gyorsasággal göngyölíti fel a két ellenséges szárnyat és az előbbi kettőn kívül még négy géppuskát zsákmányolnak, mielőtt az Ausztria felől közeledő, fentebb említett osztrák tartalékcsapat beérkezett volna.

Percek alatt teljesen megváltozik az ütközet képe s most már felkelőink a hegyoldalról tüzelve üldözik a rendetlenül futó Volkswehreket. Tartalékuk jórésze még fegyverét sem használva, a futókkal összekeveredve, özönlik vissza Ausztriába. Eléri a határt s azon továbbhaladva, csapataink osztrák területen folytatják az üldözést. Kirschlag előtt azonban erős tüzet kapnak az ott felfejlődött és beásott 9-ik Volkswehr ezred III-ik zászlóaljától. Mégis a felkelők támadása itt annyira lendületes volt, hogy a csapatok egyes csoportjai Kirschlag első házait eléri s kézigránátjaikkal hallatlan pánikot idéznek elő. Bóbis Ferenc, Korb Géza, Sági József, Szabó Mózes és még többen kecskemétiak alig tudták kivágni magukat a visszavetett ellenséges csapatok tömegéből.

Délután fél négykor végződik ez a hajnali fél háromkor megkezdődött ütközet, amelyben 240-250 felkelővel szemben a 9-ik Volkswehr-ezred III-ik és V-ik zászlóalja állt szemben, az ellenséges csendőröket nem számítva, amelyek közül 67 fogságba esett.

Részesei voltak ennek az ütközetnek: Gerley Mihály, Korb Géza, Bóbis Ferenc, Bőjtke Vilmos, Héjjas Endre, Hegedűs Pál, Szabó Mózes, Barth Nándor, Bogovics József, Bocsa Antal, Gara Pál, Tilczér Ervin, B. Horváth György, Malinak T. Gusztáv, Kúti József, B. Kiss Gyula, Fr. Kiss Mihály, Zana László, M. Kiss József, Sallay Endre, Szabó István és Rácz Dezső (Szentlászló), Szőke Béla, Hollósy Rudolf, Danics István (Urrét), Borbély István (Matkó), Horváth Pál és József (Monostor),

Szabó Sándor, B. Kiss János, Sutus Mihály, Bán István és Sándor (Méntelek), Pető József, Kanizsai István (Belsőnyir), Daróczi István, Kosa István (Belső-Nyir), Hajagos Sándor (Ágasegyháza), Kerekes István (Hetény), Sze-merédi Illés (Szánk), Pápai László (Szánk), ifj. Gyulai Pál (Városföld), Gyulai István, Tüs-kés József (Alsómonostor), Nyers Lőrinc (Mo-nostor), Kóta József, Kerepesi Mihály, Kere-kes István (Nyir), Nagy Mihály, Huszár Fe-renc, Tassy Gergely, Varga Sándor (Szánk), kecskemétiak.

Gyanafalva

A kirschlagi ütközetben igen sokat szenvedtek fölkelőink az osztrák tűzfölénytől, de veszteségeinket az orvos- és kötszerhiány még érzékenyebbé tette.

Kirschlag alatt tüdőlövést kapott Nemezc tart. főhadnagy, szegedi polg. isk. igazgató, elvérzett s szekéren szállították Pörgölény felé, amikor a kocsit az osztrákok megtámadták. A kocsit kísérő két felkelő és a sváb kocsis is fegyvert fogott s gyors tüzeléssel távortartoták az előretörőket. Egyik felkelő válllövést kapott s mire orvoshoz értek, két halottat vettek le a kocsiról. Hannus huszárhadnagy a rohamban sebesült meg az útszéli kereszt alatt s mikorra sebének bekötözésére visszajöttek, a monokli még a szemén, de már későn érkeztek . . .

Amott sebesültek támolyognak s órákhosszat várják a rázós szekér megérkeztét. A nagykőrösi Beretvás Zsigmond tart. zászlós géppuskától 5 sebet kapott, köztük egy toroklövést s

– egykedvűen cigarettázik. Felkelőink, kis számukhoz viszonyítva, igen erős veszteséget szenvedtek halottakban, de az ellenfélre összehasonlíthatatlanul nagyobb. Elesett itt, ebben az ütközetben négy, mások szerint öt kecskeméti. Háromnak feljegyeztem a nevét, ezek: Válik László (Városföld), Tóth Mihály tizedes és Német István (Szentkirály). Kecskemét hősi halottjainak szomorú, hosszú listája ezekkel ismét növekedett. A hősi halált halt Nemezz főhadnagyot a pörgölényi temetőben kísérte utolsó útjára a felkelők dísztüze.

Táborőrseinkkel sűrűn megrakva a határt, éjjelre Pörgölényben táboroztak a felkelők s ott is maradtak másnap délutánig, várva az ellenség támadását, hiába. Szeptember 6-án este őrségeink hátrahagyásával mindenik csoport foglyaival, kiindulásának helyére megy haza. A Kirschlag alatt zsákmányolt 5 darab tábori konyhával s a mellé szakácsoknak beszállított osztrák foglyokkal megalapítják felkelőink a mozgó tábori konyhát.

Ezekkel a harcokkal egyidőben augusztus 29-én Förster Lajos aarnysarkantyús vitéz, Kunszentmiklós néhai főszolgabírája, 45-50 felkelőből álló csoportjával Szentgotthárdra érkezik és a Rába völgyén előrenyomul. Ausztriából Hohenbrüggből Szentgotthárd megszállására küldött Volkswehr század és két szakasznyi csendőr elé siet azok feltartóztatására.

Helyettes parancsnokát, vitéz Csala páhii jegyzőt a Gyanafalva mellett folyó Rába partján emelkedő 244-es magaslat megszállására utasítja, honnan nyílt lötere van a folyó sík,

medermenti terepére s a vasútvonalra is, maga pedig a falu északnyugati részén emelkedő s a környéket uraló 364-es erdős domboldalt veszi kezébe. Tőle jobbra 10 emberből álló csoportot az útmenti Köröstyén közelében levő bozótos domboldalra küld az út szemmeltartása végett. A közeledő ellenség járőrét minden további nélkül beereszti Gyanafalvára s csak az úton zárt sorokban közeledő Volkswehreket fogadja géppuskával. Ezek első meglepetésükben a Rába partján keresnek fedezéket, de onnan vitéz Csala fogja őket oldaltűzbe. Förster támadásba viszi csapatát s rövid kézigránátharc után a szárnyak tűztámogatásával a határon túlra szorítja őket.

Még ugyanaznap a Malomgödörre küldött vitéz Csala megszállja a 385-ös hegyoldalt és a zsákmányolt géppuskával visszaveti a község felé előnyomuló osztrák csendőrszakaszt. A következő napokban Förster, Molnár Endre százados csoportjával egyesülve, Magland, Velike és Mészvölgy községekben kisebb-nagyobb harcok árán őrségeket hátrahagyva, Dávidháza, Gödörháza és Velemér községek környékének az ellenségtől való megtisztítására indul.

Egy hét leforgása alatt a számban folyton növekedő felkelők a megszállásra küldött osztrák csapatokat a határon túlra űzik s ezzel Nyugatmagyarország déli részét elvitathatatlanul hatalmukba kerítik.

Ezekben a harcokban különösen szépen vérekedtek a kecskemétiak közül az orgoványiak, így a Kristó Nagyok, Pappék, Baskiak, Kirá-

lyok és Pálfiék csoportja, úgy hogy nevük fogalommá vált a felkelő harcok alatt.

Ágfalva II. – Lándzsér

Már fentebb említettem, hogy az 1921 aug. 28-án megvívott első ágfalvai ütközet után csapatainkat Nyugatmagyarország déli részére csoportosította át a felkelő harcok katonai vezetője a vasmegyei megszállott részek megtisztítására.

A felkelőktől kiürített faluba az osztrákok újra bevonultak s ezeknek az újból való kivetését az 1921 szeptember 8-án lefolytatott lendületes szép harc eredményezte. Ebben az ütközetben nem a mi csapataink szerepeltek, hisz azok a vasmegyei végeken voltak elfoglalva, hanem kifejezetten Friedrich István emberei és az Ostenburg-zászlóalj civilbe öltözött tisztjei és legénysége. Az ütközet lefolyását nem ismerem, de ennek a bátor, szép támadásnak elsőprő erejét tanúsítja az a körülmény, hogy Ágfalva rövid pár óra alatt az aránytalanul kisebb magyar csapat birtokába jutott.

A második ágfalvai ütközetben hősi halált halt Szecsányi Elemér, Mahacsek Gyula hadnagy, Pehm Ferenc bajtársak sírjára felkelőink is letették a vitéz harcosokat megillető testvéri hódolat tisztelgő koszorúját. Véreinknek példát adó emlékét mindannyian bensőséges fájó részvéttel és büszke kegyelettel őrizzük.

A kirschlagi ütközet után a számban már felszaporodott felkelőket – sűrűbb láncszemet alkotva, – a déli határ teljesebb megerősítésére csoportosították. Így 20 embert Hrabák Ist-

ván aktív főhadnagy parancsnoksága alatt, aki a kikért 8 heti szabadságát a felkelés ügyének szentelte a maga szervezte 120 emberével. – Lándzserra nyert kiküldetést, hogy a később még 16 emberrel bővült csapatával a 632 m magasan fekvő községet és még a tatárjárás korából fennmaradt vadregényes fekvésű várat s környékét a mindinkább meg-megújuló osztrák becsapások ellen biztosítsa.

A szeptember 16-án Lándzsér piacteréig feljött nagyobb ellenséges csapatra a róm. kath. templom előtt rácsapnak s tűz- és kézigránát-harc után, bennük nagy veszteséget okozva, a határon túlra visszaverik őket.

Szeptember 16-án éjjel a felkelők balszárnyán levő Táborörsét megtámadják, ezek a parancsig kézigránátokkal elismerésre méltó szépen tartják magukat, majd a kapott parancs értelmében tüzelve behátrálnak a Lándzsér várát övező erdőségekbe. Ezalatt a többi felkelő bekanyarodott az ellenség előretörő szárnyába s zavart okozva, rajtaütésszerű támadással visszaveti őket. A támadókból üldözöttek lettek s felkelőink a határon túl, a már Ausztriában levő Blumau községig hatolnak előre, sőt másfél órai szívós harc után a számbelileg is többszörösen nagyobb ellenséget a saját falujukból is kiűzik. Zsákmányoltak 1 géppuskát, 8 kerékpárt, fegyvereket és katonai felszereléseket. Ebben az ütközetben az egész csapat kitüntette magát, de különösen bátor magatartásukért parancsnoki dicséretben részesültek: Bóbis Ferenc, Korb Géza, Sági József, Nagy Tibor, dr. Teichler József és Hege-

dús Pál felkelők.

Egyízben Korb Géza, Bóbis Ferenc és Bocsa Antal kecskeméti felkelők járőrözés közben egy számbelileg sokkalta nagyobb ellenséges járőrre akadtak. Ez a találkozás annyira váratlan volt, hogy mind a két félnek vállán maradt a fegyvere, végre a mieink magukat feltalálva, megteszik a még köztük levő pár lépés távolságot és – megkínáltatják magukat cigarettával. Fegyvert letéve, egyideig kölcsönösen fogyasztgatják egymás cigarettáit, majd nagy nevetgélések között elválnak egymástól. Szegény osztrákok rosszul jártak, a felkelők cigarettái határozottan komiszabbak voltak, mint ahogy azt a felkelők később szégyenkezve bevallották.

Eztán még pár sikeresen visszavert járőrharc következett, amelyet a mi mozgékony kis egységünk a kedvező terep folytán könnyedén visszavetett.

Szeptember 22-én fehér zászlóval egy osztrák csendőrtiszt és katona jön át és a parancsnokhoz érve, külön békét ajánl fel. Kötelezik magukat, hogy ők nem lépik át a határt, de a felkelők se járőrözzenek Ausztriában. Mind a két fél elismerte a határ sérthetetlenségét és mind a két fél becsületesen be is tartotta egészen a kivonulásig.

A parancsnokra jellemzően álljanak itt egyik felkelőjének az eseményekkel egykorú sorai: „Parancsnokunk most már Hrabák István főhadnagy, akinek személyében vérbeli katonaember került szakaszunk élére s akinek bátorságát, rutinírozott katonai sok tapasztalatát

mindenképen előnyös vonatkozásban van alkalmunk észlelni nap-nap után.”

Déli frontrész

Szeptember 5-iki dátummal az odaítélt és átadott Nyugatmagyarország déli részét a felkelők már tulajdonképpen visszafoglalták s a fenti harcok árán döntően megvetették a lábukat, mivel a fontosabb utak, vasutak és magaslakok kezeikbe kerültek a szerb demarkációs vonaltól majdnem a Fertő déli vonaláig. Csapataink ezen a frontszakaszon jóformán már mindenütt elérték a régi magyar, azaz a természetes határokat, így a Lajta, Lappincs, Pinka és a határmenti hegyláncok vonalát, tehát a déli rész visszavétele befejezettnek volt tekinthető.

Héjjas Iván táviratilag hívja ki Prónay Pált a déli részek főparancsnokságának átvételére, maga pedig az északi frontszakasznak az osztrákoktól való megtisztítására indul.

Ententyomás folytán szükségesnek látszott, hogy a felkelők kifejezetten bizonyosságot tegyenek, miszerint ők a m. kir. kormánnyal és az anyaországgal nincsenek semmiféle kapcsolatban. Szükségesnek látszott ennek a, sajnos, semmi alappal nem bíró vádnak megdöntése az entente előtt, amely azzal vádolta a magyar kormányt, hogy a felkelőket vállalkozásaikban titkon segíti. Ezen vád ellenkezőjének bebizonyítására a felkelők 1921 okt. 4-én proklamálták az átadott, de az ellenség-től újra elvett Nyugatmagyarországnak függetlenségét és az anyaországtól való elszakadását.

Ez az országrész a trianoni keresztségben a „Burgenland” nevet kapta, de a proklamáció a védelmében elhalt felkelők vérével „Lajtabánság”-gá keresztelte. A proklamált Lajtabánság bánjául a meghívott Prónay Pált kiáltották ki.

Hogy teljesebb legyen a különválás illúziója, a nemzetvédelmi bizottság kormányt is szervezett. Ez alkalommal játszódtott le az alábbi mulatságos eset.

A megalakult kormány egynéhány miniszteri tárca betöltését fenntartotta az akkor már brück-királyhidai harcokat javában folytató Héjjas Iván parancsnoksága alatt álló északi felkelő seregnek s Lajtabánság bánja ez irányban a fentieknél interveniált is telefonon. Rögön rá ezt a nem mindennapi feleletet kapta:

– „Frontom oly nagy s felkelőim oly kevesen vannak, hogy nem nélkülözhetem, nem küldhetem miniszternek egy felkelőmet sem.

Úgy-e, hogy hihetetlenül hangzik ez ma, a stréberek világában?

Lajtabánság proklamálása különben meglehetősen ünnepélyes keretek közt folyt le 1921 október 4-én Felsőőr főterén. Minden község, minden falu bírása, két esküdtje, jegyzője és papjai egy-egy küldöttséget vezetve, megjelentek és a falvak hivatalos pecsétjével megerősített aláírásukat hitelesítették, mely szerint kinyilatkoztatják, hogy a megalakult Lajtabánságnak mindvégig hű polgárai akarnak maradni. Ünnepi beszédek hangzottak el az emeletes községháza balkonjáról az összegyűlt küldöttségekhez és a díszőrséget álló felkelők-

höz, majd következett a hűségeskü letétele, zászlószentelés stb. stb.

Lajtabánság tehát megalakult s nyíltan elszakadt az anyaországtól, a közigazgatást szervezte, új bélyegeket nyomtatott, volt székhelye, volt kormányzószerve és sajtója, csupán teljes kabinetet nem tudott alakítani, mert a miniszterek kellettek – felkelőknek.

Ezalatt a déli rész teljesen megszilárdult, a kiözönlő felkelők között a természetes nivellálódás a harcok folytán megtörtént s a nem odavaló elemeket plombált vagonokban visszaküldték. Kis hadseregünk, hála a csapatvezérek kérlelhetetlen szigorának, megszerveződött, ellátásuk, élelmezésük rendszeres, sőt pontos lesz, felszerelésük kielégítő, sőt ami után az első napokban a felkelő jókedvű tréfából, nevetve érdeklődött, magazinok, raktárak is létesültek a zsákmányolt felszerelésekből.

Szeptember 5-től kezdve a déli részen komolyabb ütközetnek már nem is volt színtere, csupán kisebb-nagyobb járőrharcok zaja verte fel a felkelőinktől megszállva tartott tájak nyugalalmát.

Északi frontrész

A déli rész vonalát sikerül kiépíteni a szerb demarkációs vonaltól Savanyúkút-Wienerneustadtig. Az északi rész, Wienerneustadttól Pozsony ligetfalúig, azaz a cseh határig 1921. szeptember 21-ig pár kisebb összecsapástól eltekintve, zavartalanul osztrák megszállás alatt állott.

Az aug. 28. és szept. 8-iki ágfalvi ütközetek folytán Sopronban maradt Osztenburg-zászlóaljnak, valamint a többi, határszolgálatot teljesítő magyar katonaságnak a legszigorúbb parancsba adták, hogy a Nyugatmagyarországra szivárgó felkelőket és felkelő csoportokat fegyverezzék le és tartóztassák fel. A kapott parancsot ezek talán már kissé túlzottnak mondható lelkiismeretességgel végre is hajtották.

Az északi részen a reguláris magyar katonasággal szomszédos osztrák megszálló csapatok erről a Magyarországgal mesgyés részről támadást nem várhattak, csupán Wiener-Neustadt-Szentmargita vízszinteséből várhattak felkelő előretörést, ha a fenti, túlzottan aulikus kormányintézkedést is számításba veszik. Az eshetőségekkel ha számoltak, ezen a terepszakaszon rendezkedtek be leginkább a védelemre, mivel itt várhattak leginkább felkelő-támadást. Míg egyrészt Osztenburg közelsége miatt e

frontszakaszt az ellenség megerősítette, másrészt, mivel számolniuk kellett egy Bécs ellen irányuló felkelő-támadással, ennek kivédésére erősebb Volkswehr-csapatokat vontak össze.

Délről északra a felkelő front hosszabbítás-szerű előretörése tehát nagy véráldozatot követelt volna. A Fertőt megkerülve, meglepő támadást oldalt végrehajtva, kevesebb áldozatot követel minden valószínűség szerint, de viszont itt meg lehetetlenül nagyobb felkelő egységet észrevétlenül felvonultatni az anyaország területén, mikor a felkelőkkel szemben oly szigorú parancsokkal látták el sorkatonaságunkat. Délről felfelé nagyobb felkelő csapattestekkel vezethető támadás, de ez nagy veszteségekkel is jár. A Fertő északi részén felül esetleg váratlan előretörés eszközölhető, de itt viszont csak egészen kis, csekélyszámú felkelő csapat vihető harcba.

Héjjas Iván e két lehetőség közül az utóbbit választotta.

A „Gárda” 50 felkelőjével, két géppuskával és két gránátvetővel 1921. szept. 21-én este váratlanul, a Fertőt megkerülve, Magyaróváron keresztül, Zurányban terem s még az éjjel a Pándorfban levő ellenséges járőrt puskalövés nélkül lefegyverzi és foglyul ejti. Pándorf a felkelők birtokában s a kis csapat ezzel Brück alá, Bécs kapujához siklott, hogy erről a kis újonnan hódított területről megkezdjék a brucki ütközeteknek dicsőséges sorozatát.

Részletesen ki kell térnem a brucki harcok egynémelyikére, mert ezek egyrészt különösen hű képei a hegyi guerilla és a „mortalék”-kal

harcoló régi magyar összevont s a helyzet kívánságának megfelelően átalakított harcmórnak; másrészt a felkelő szuronyok itt vés-ték be letagadhatatlanul a történelem érc-tábláiba, hogy egy maroknyi magyar csapat itt döngette heteken keresztül veretlenül Bécsnek kapuját, Bruckot és nem rajtuk múlt, hogy be nem válhatták a felkelő álmok forró ösz-tönző nyugtalanságát – Bécsnek meghódítá-sát.

Hogy ezeket a meseszerű erő kifejtéseket kö-vetelő erőpróbákat megérthessük, szükséges-nek tartom, hogy közelebbről megismerked-jünk, olvasó, azoknak a végrehajtóival, a fel-kelekkel s a felkelő-hadsereg szervezetével, harcmórával és belső struktúrájával. Mi volt az az erő, mely ezt az 5 éves háború nyomorú-ságain és borzalmain már egyszer átment tö-meget újra harcba s hozzá önkéntes harcba birta vinni? Mi volt az az erő, amely ebben az oly különböző társadalmi állású és életfelfo-gású emberekben oly egységes mentalitást, oly egységes közszellemet teremtett? Mi volt az az erő, mely ezt az annyira különféle eredetű, al-földi, erdélyi, magyarokból, horvát, bosnyák és albánokból álló bábeli tömeget egy közös cél érdekében szervezni és annak szolgálatába állí-tani tudta?

Mindezekre a kérdésekre, Olvasó, rendre vá-laszolok, illetve válaszolni törekszem. A Ti-borcok földje természeti törvényszerűséggel Peturokat is termel.

Ezt a speciálisan guerilla-harcmodort, amely-

nek Nyugatmagyarországon való alkalmazása oly meglepően szép eredményt hozott a rosszul felszerelt, rosszul élelmezett és számbeli-
leg oly hallatlanul sokszorta kevesebb felkelők-
nek, Héjjas Iván az 1913-as balkán háborúban és az osztrák-magyar érdekeket 1913-14.
években Durazzóban védő központi hatalmak
kreálta Wied, albán fejedelem védelmében, az
albán hegyi törzsekkel folytatott guerilla-har-
cok során sajátította el, majd a világháború-
ban nyert tapasztalati alapján módosítva, előbb
a megszálló román csapatokkal, majd 1921-
ben pedig az osztrák megszállókkal szemben
értékesítette.

Ez a harcmodor fölényes taktikai előnyt biz-
tosított a felkelők számára s ez az egyik ma-
gyarázata annak a különben érthetetlen, de va-
lósággyá realizált ténynek, hogy a számbeli-
leg többszörte kisebb, felszerelésileg rosszabb, de
a terep és faji szempontok figyelembe vételével
katonailag jobban szervezett és vezetett fel-
kelők előnyöket vívtak ki és területeket tartot-
tak meg az ellenséggel szemben. Az eredmé-
nyek második magyarázatát a kialakult, helye-
sebben kialakított közszellemben s annak egy-
ségestett, áfogó erejében találjuk.

A felkelő hadsereg szervezete

A felkelők kis hadseregének szervezete ki-
csiny számának megfelelően a legegyszerűbb.
Két keretre tagozódik, úgymint front- és csend-
őrkeret. Az előbbi legkisebb egysége a 3-4
felkelőből álló őrs, (Táborőrsök, járőrök). A
csapat 10-15 emberből, a szakasz 40-60 fő-

bői áll. Csoportot 160-250, a sereget pedig 650-1000 fő alkotja. A váltószám, mint látjuk, mindenütt 4. Ez utóbbin felüli létszám a hadsereg. A déli és az északi hadsereg létszáma összesen 3500-4000 fő között mozgott. Tehát a nyugatmagyarországi felkelés teljes hadi kerete 3500-4000 felkelő s ez a kicsiny, de elszánt erő négy hónapon keresztül tartotta a több mint 200 km-es frontot, a szerb vonaltól a cseh megszállt területig.

Érthető és helytálló tehát annak a vezérkari ezredesnek a kritikája a felkelők magatartásáról, aki e frontszakaszt végignézte és aki tapasztalatait és nézeteit az összehívott csapat- és csoportparancsnokok előtt a következő mondatba tömörítette: Uraim, amit önök ezzel az erővel itt művelnek, az már nem vakmerőség, az már örültséget is túlhaladó – arcátlanság.

A csoportok keretéből válogatták ki és szervezték át közvetlen a nagyobb ütközetek napját megelőzőleg felállított „rohamszakaszok”-at. Tagjai a katonai teljesítőképességek és erények próbált tulajdonosai. Ezek legjobbjaiból alakult a felkelőálmok és dicsvágyak legnagyobbja, ahová bejutni a legforróbb vágya minden felkelőnek, a Lendvaitól is megénekelte – Gárda. Ti tudjátok, Halácsy József, Mikó Imre, Karvajszky István, Zágonyi Géza, Matkovics Stan-kó, Filippovics, Ali Fasil, Haszán, Tóbi László, Tatár és ti kecskemétiak, Várkonyi Sándor, Szabó Sándor, Tüskés József, Szenté Vargha István, Zana László, Horváth József és Pál, Bóbis Ferenc, néhai vitéz Bocskai Gyula, Pusztai József, Pálfi, Bozókiak, Kristó-Nagyok és

Királyok, hogy hányszor dobtátok kockára életeteket és hányszor változtattátok valósággá a lehetetlent s hányszor realizáltátok, hányszor valószínűsítették meg elszántságtokkal parancsnokok legtitkosabb álmait is, amíg fogalomná emeltétek ezt a szót – „Gárda”.

A csendőrkeret a front 6-7 kilométer sávvo-nalától beljebb, vasutakat és utakat megszállva a rend fenntartására alakult. Itt teljesítettek szolgálatot az idősebb s a 18 éven aluli jobbára diákokból álló felkelők, akiket azonban szükség esetén harcba is vetettek. A Fertő tó alsó részének vízszintes vonalával a csendőrkeret két részre oszlott, úgymint déli és északi csendőrkerületre. Előbbinek Erdődy Tamás gróf, Felsőőr székhellyel, utóbbinak pedig Pándorf központtal Héjjas Tibor a parancsnoka.

A felkelő harcmódor lényege: kicsiny, mozgékony, de aránytalanul nagy tűzerővel rendelkező harci egységek, önnönmagukban reprezentálva a csapatharcok két fő kellékét: t. i. a tűzerőt és a lököerőt, amely utóbbit pusztán csak gyors mozgékonyaságuk biztosít számukra, egy elszánt, erélyes, bátor parancsnok hatalma alá rendelve, akinek feltétlen engedelmességgel tartoznak és aki a legválságosabb percekben is hidegvérrel felismeri a helyzetet s pillanatok alatt azokat átlátva: a lehetőségeket s sokszor bizony a lehetetlenségeket is, kihasználja. Az ellenség vonala mögé bekúszva, váratlan támadást hajt végre. Különösen eredményesek a váratlan éjjeli rajtaütések s a színlelt frontális támadások, ha a helyzet lehetővé teszi a terepszakaszok kihasználását. Természetesen,

amilyen a parancsnok, olyan a csapat. De szerencsére a felkelők rendelkeztek ezekkel a vezetésre hivatott egyénekkel és yádoljanak a fajtám iránti elfogultsággal, mégis állítom, hogy népünk kiválóan alkalmas erre a felelősségteljes és hihetetlen fegyelmezettséget követelő önálló parancsnoklási kör betöltésére, mert különben ez a számtalan sok apró kis egység nem találta volna meg a maga hivatásos természetes vezetőjét.

A felkelők kis hadserege demokratikus sereg volt, amelynek keretén belül nem a régi katonai hierarchia uralkodott, hanem a csapat és csoportoknak élére a legelszántabb, leghidegvérűbb s a legnyíltabb fejű felkelők kerültek. Alkalmat adtak erre a természetes kiválasztódásra a nap-nap mellett megismétlődő kisebb-nagyobb csete-paték, amelyekben az egyes ember katonai erényeit és képességeit gyakorlatilag is elsajátíthatta és kifejezésre is juttathatta. Korra és származásra való tekintet nélkül egyedül a rátermettség volt a feltétele annak, hogy a parancsnoki tisztséget valaki elnyerhesse. A többek közt így Várkonyi Sándor őrmester (a Széktó-fürdő felügyelője csoportjában hadnagyok és főhadnagyok is szolgáltak. Igaz, hogy ezelőtt az ember előtt nem volt lehetetlen s a kapott parancsot mindenkor a legmegbízhatóbban, bátran, vakon, de okosan teljesítette. És hogy ez a rendszer bevált, azt a győztes ütközeteknek egész sorozata tanúsítja.

Természetesen, mint mindenütt, ahol emberek gyűlnek össze, a felkelők közt is akadtak hitvány, zavarosban halászni akarók, de ezeket

– mint már előbb említettem, – vagonba zárva visszairányították Budapestre. A felkelés egyik csodájához tartozik mindenesetre az a körülmény, hogy ezt az oly sokféle fajú, származású és felfogású embertömeget sikerült fegyelmezett egységgé organizálni. Legális hadseregben is nehéz a fegyelmet a harcok alatt fenntartani, hát még hányszorta nehezebb ez az olyan felkelő alakulatoknál, ahol minden kis katonacsoport szükségszerűen kell, hogy önálló, külön hatáskörrel és független ténykedéssel rendelkezék.

Vasakarató és kezű embernek kellett annak lenni, aki ezt a lelkes, de izgága, bátor, de rakoncátlan, verekedő, de mindamellett páratlanul pompás katonanyagot organizálni, szervezni és vezetni tudta. Az orgoványi szakasz három parancsnokot böjtölt ki, mert nem tudtak a parancsnokok ezeknek a rakoncátlanvérű virtuskodóknak imponálni. Ugyancsak a parancsnokuk szeme közé nevettek az albánok is, míg végre emberükre találtak, mert ezeket csak kérlelhetetlen szigorral és állandó, a fizikumukat a végsőkig igénybe vevő, fárasztó katonai teljesítményekkel, foglalkoztatásokkal lehetett féken tartani.

A katonai szigoron kívül a személyi példák hatottak megfigyelésem szerint különösen mélyen a felkelőkre. Nem volt külön tiszti és legénységi koszt és ellátás vagy elszállásolás, mindenki egyforma elbánásban részesült. Egy este a legénység zúgolódni kezdett, mert menázsizhoz csak lóhús jutott. A zajra előjött a parancsnok, a leghangosabban békétlenkedők

csoportjának tart s szó nélkül közibük telepedve, kiveszi a legrongyosabb felkelő kezéből a lóhúsos csajkát és hangtalanul – elfogyasztja. Végtelen nagy csend s a csajkák tartalmát a zavarba jött, restelkedő, szégyenkező felkelők pillanatok alatt elfogyasztják. Sok ilyen és ehhez hasonló példa és a győztes harcoknak sorozata teremtette meg azt a közszellemet, amelyben a legrongyosabb felkelő is az összesség egy résziének, egy egyedének s mint ilyen, egyben győzhetetlennek tudta magát.

Ehhez a közszellem kialakulásához szükség-szerűen személyi kultusz is járult, mely utóbbi különösen fontos tényezőként hatott annál a katonai alakulatnál, amelyben idegen nemzetségek, horvát, bosnyák és albán csapatok harcoltak, amelyeket tehát nem hathatott át a nacionalizmus.

Mi volt ennek a fenti kultusznak alapja? Tömegnek, egy személyre irányuló ösztönös megérezése, vagy az egyénnek a tömegre oktrojált hatalmas átható akarata, tömegszuggesztívó?! Mindkettő!

Láttam a tömeget, amely minden kényszer nélkül vakon követte parancsnokát. Láttam az albán szakasz parancsnokát, Hasszánt, amint fejéhez emelt töltött fegyverével kéri a vezért, hadd vihesse már ütközetbe a szakaszát, mert különben színe előtt lövi föbe magát. Láttam a tömeg extázisát, amikor egy győztes ütközet után eszeveszett mámorral csókolta vezére kezeit s ruháit és egy egzaltált átható üvöltés tölti be a vérszagú levegőt. Láttam felkelővé lett mohamedán katonákat, amint nélkü-

löznek, harcolnak és meghalnak parancsnokuk, egy keresztyén fiatal férfi szavára. Tömegösz-tön? Katonai drill? Szuggesztió? Döntsön az olvasó!

Annyi azonban kétségtelen az olvasó előtt is, hogy mindezeknek a kis harci egységeknek a tervszerű irányítása s – mint azt az események és eredmények mutatják, – azoknak nagyon is céltudatos vezetése szükségszerűen egyetlen mindeneket átfogó akaratot, egységes vezetést, erőt feltételez; *aki* – igenis, *aki* – hatalmas szuggesztív akarattal katonailag vezeti és irányítja a száguldó tempó sokféleségét és akit most én ismeretlen erőnek nevezek. Nem az én, hanem a történelem feladata lesz majd megnevezni ezt az – anonym erőt.

Bruck-Királyhida

Pándorf váratlan megszállásának és a falut tartó osztrák őrs lefogásának napján, tehát 1921. szept. 21-én, érdekes jelenet játszódott le a Mária Terézia-korabeli Harragh-kastély udvarán, amelyet a felkelők választottak ki táborozásuk helyéül.

Leírom ezt a jelenetet, lássa az olvasó, hogy az itthon annyira rettegett entente-missziót milyen könnyedén le lehetett szállítani lováról, illetve autójáról, anélkül, hogy valaha is az a sokat emlegetett entente-retorzió sújtotta volna a felkelőket, pedig bajtársaim tanúsíthatják, elég sokszor adtunk alkalmat négy hónap alatt erre, válogatás nélkül nagy és kis entente összes missziós tisztikarának.

Felkelő őrsünk lefog egy Ausztria felől jövő

magánautót és a bentülő Hohenlohe hercegnőt, Habig ismert kalapgyárost, akik, mint később kiderült, vadászni jöttek, – a parancsnok elé a Harragh-kastélyba kíséri. Míg ez utóbbinak lejovetelére várakoznak, a kastély kapuján újra begördül egy autó, benne egy angol és két magasabbrangú francia entente-tiszt, kísérettel. A felkelők parancsnoka éppen akkor ér le, amikor Habig beszédét befejezi és az entente védelmét kéri. Szegény kalapgyáros nem vette észre, hogy az entente-tisztek, – mint említettem, – kísérettel jöttek: t. i. két szuronyos „Gárda”-beli felkelő kíséretében, akik, mivel parancsuk volt, hogy az úton Ausztria felől és felé senki nem mehet, az autón éppen arra haladó gloire fiait nyakon csípték és minden „demars”-sal való fenyegetőzésük ellenére bekísérték. Tiltakozó szavaikra „parancsnoktól a következő rövid választ kaplak: „önöket két felkelőm Zurányig visszaviszi. A hercegnőt, aki szabadon mehet, ameddig akarja, két emberem kíséri, hogy útjában meg ne akadályozzák. A határ további intézkedésésemig zárva s Habig kalapgyáros, mivel az entente védelmét kérte, fogva marad.” És így lőn.

Felkelőink igazoltatják az entente-missziókat amelyek csak a parancsnok aláírásával közlekedhetnek, kivételt csupán az olasz-misszióval tesznek, melynek tagjaival mindvégig a legjobb barátságban élnek. így Gerley Mihály kecskeméti felkelőnek, mivel kalapja már nem éppen szalon, – sőt, mondjuk meg nyíltan, még csak nem is felkelő mérszig, új kalappal

lepi meg barátsága jeléül az egyik olasz tiszt. Az olaszoktól különben, mint már említettem s később az angol-missziótól is, kötszereket kapnak a felkelők. Alhó táján Bán Sándor (Hetény) kecskeméti felkelő másik két bajtársával járőrből jönnek hazafelé s mivel „igön elfáradtak”, egy arra haladó autóból „udvariasan” kiszállítva a bentülő francia missziós tisztet, maguk telepednek be s vitetik magukat Felsőőrre.

Számtalan ilyen esetet sorolhatnék fel, de ezzel szemben a felkelők ellen alkalmazott retorzióról vagy demarsról mitsem tudok s azt hiszem, Olvasó az utóbbinak okát nem a helytelen vagy rossz értesültségemnek lehet betudni, hanem igen annak az e sorok olvasása közben Benned is felmerült gondolatnak, amit én most elébed rögzíték, amely nagyon egyszerűen, szimplán hangzó régi igazság, hogy t. i. „nem a csúszó-mászó férgeknek, hanem csak az oroszlánoknak vannak barátai.”

A fogva tartott Habig kalapgyáros becsület-szavát adta, hogy nem kísérel meg a szökést s ennek ellenében szabadon járt-kelt a Harragh-kastélyban. Ott ácsorgott cigarettázva a felkelők között, akik egészen megszerették; neki magának pedig annyira megtetszett a szabad, szenzációkkal telt, hangulatos felkelő-élet, hogy nem egyszer jelentette ki: „ha nem volnék osztrák, szavamra, közibük állnék.”

Ugyancsak a fenti napnak kora délutáni órájában egy idegesen viselkedő magyar vasutas kér bebocsátást a parancsnoksághoz. Ezt megkapva, beszédét mindjárt így kezdi: „Uram,

most jövök Királyhidáról, ahol a vasúti szerelvények átadására kaptam megbízatást. Meneküljenek, mert az osztrákok tudják csapatuknak kis számát s reggelre, mint mondták – mind fel koncolják.” „Ha annyira tudják a csapat számerejét, hát mondja meg mennyit halott, hányan vagyunk?” – kapta meg a kérdést. Erre a vasutas, nem kis meglepetésre, pontosan bemondja; 50 fő, két géppuska, stb.

Pándorfot és az elfoglalt kis területet feladni nem lehet, mert már parancs ment a déli részen levő felkelőkhöz, hogy a meghatározott csoportokat Pándorfra kell azonnal irányítani s erre a kis területre feltétlen szükség volt harcászatiilag, mert ha itt a felkelők megvethetik lábaikat, alkalmas terepet kapnak az északi résznek az ellenségtől való megtisztításra, közben a fő út és vasútvonal és Bruckot is állandóan nyugtalaníthatják.

Viszont 50 emberrel Pándorf védelmére a brucki helyőrséggel s a Lajtán inneni királyhidai barakk-lágert, Spítálberget és Kecsehegyet megszálló 18-20-szorta nagyobb ellenséggel szemben gondolni sem lehet.

Mindezeket figyelembe véve és tervét senki-vel sem közölve, a parancsnok elhatározta magát a – támadásra.

Egész délután csengett a pándorfi telefon, kattogott a távirógép s vette fel Zurányból a fals jelentéseket, amelyek különböző nem létező felkelő zászlóaljnak még aznap estére Pándorf-ra való beérkezését Ígérték, őrsparancsnokok rekedtre veszekedtek magukat a falu birájával s esküdtjeivel, akik jámborul esküdöztek, hogy

képtelenek 1000-1200 felkelő részére még ma éjjelre való szállást és ellátást biztosítani. Savanyú arccal segédkezett a kisbíró a kvártélyosoknak, akik fáradhatatlan kezekkel grétázták fel a falu házaira és kapuira: „1 tiszt, 25 ember – 2 ló és 40 ember.” Arról pedig a lázas sietséggel lóto-futó és dolgozó felkelők mindegyike épp úgy meg volt győződve a legreálisabb számítással is, hogy mindezt a sietséget, telefon- és távirati híreket félórán belül az ellenség tudomására adják, mint ahogy meg volt győződve a saját magára hagyatottságáról is.

Szürkület előtt a parancsnok maga mellé véve Várkonyi Sándor őrmestert, a falu mögötti dombra vezette, ahonnan megmutatta a térkép természetbeni áttételét, a Lajta vonalát, Brück, Királyhida fekvését, a barakkлагert, Spítál- és Kecsehegyet és a 159-es vasúti őrház feletti dombon, a szabadszemmel is jól látható oszt rák beásott állásokat, lövészárkokokat és óráját az övével összeigazította.

Este fél 10 órakor Várkonyi Sándor 15 emberrel, egy gránátvetővel és 1 géppuskával észrevétlenül megindult s a kapott parancs értelmében nagy kerülővel az ellenséges vonakm aísikolva, a Lajta medrében a partot borít í fűtsek leplező védelme alatt Királyhidai Ausztriával összekötő Lajta hídja csalitos medrében vonja meg magát s az adott jelig észrevétlenül csendben tartozott maradni, de ugyancsak parancs volt arra nézve is, hogy ezt a fentebb kijelelt helyét hajnali fél három előtt minden körülmények között tartozik elfoglalni és ellen-

kező intézkedésig trrtani. Szabó Sándor bugacmonostori gazda a pándorfí országúttól balra levő Gombon álló kápolna mellett egy gránátvetővel az utat fogja le; Tüskés József ugyancsak bugacmonostori gazda nyolcadmagával széles vonalban tűzharcra fejlődik fel az oszt-rákoktól megszállt 264-es magaslattal szemben, a vasút és az út között, megfelelő parancssal ellátva.

Hárommegyed 10 órakor Héjjas Iván 25 emberét 1 géppuskával csendben kivezeti a faluból és a fenti falun túli kápolna mellett utasításokkal látja el csapatát, amelynek értelmében megtilt minden további beszélgetést s szigorúan meghagyja, hogy mindaddig, amíg parancsot nem ad rá, senki csapatából fegyverét nem használhatja, még abban az esetben sem, ha az ellenség őket észrevenné, reájuk tüzelne. Ettől a perctől kezdve hajnali félháromig hangtalanul a legkisebb lárma vagy nesz nélkül vezeti csapatát az ellenségtől megszállott 264-es erdős magaslaton és a 265-ös Spitalbergen keresztül, le egészen a katonai barakkláger és Lajta mentén nyúló hegy lábáig.

Segíti őket a sötétség és a vakszerencse és zajtalan, fárasztó menet után, két helyen pedig a szó szoros értelmében az ellenséges vonalon átkúszva, pár perccel félhárom előtt mindkét csapat elérte akaratának helyét s pontosan az ellenség hátában volt. Még pár percnyi pihenő s az óra mutatója lassan közeledik a félháromhoz . . . Elérte.

Ebben a pillanatban talpon van a csapat s parancsnokát követve, megindul a hegynek.

Halt! Wer da? hangzik az osztrák poszt kiáltása s válaszul nyomban rá egy puskalövés a parancsnok fegyveréből. Rakéta röppen az égre s versenyre kel vele a rohamozók égretörő hajráüvöltése. Kézigránátrobbanások egymásba folynak s a spitalbergi osztrák géppuskák Szabó Sándor és Tüskés József Örseinek eszeveszett, örült tüzelésétől megtévesztve, előreszórnak a pándorfi útra, terepre, mígnem Héjjas Iván hátulról jött támadása elnémítja őket. Százával futva rohannak le a hegyről a Lajta hídjának, ahol azonban Várkonyi Sándor tüze fogadja a futókat. Spitalberg 4-5 perc leforgása alatt Héjjas Iván birtokába került.

Csapatának egy részét Király, Bozóky, Pálfi vezetésével a hegyen hagyja, parancsot adva nekik, hogy az ít elhagyott osztrák géppuskákat a szomszédos Kecsehegyet tüzelve tartó ellenségre irányítsák s szünet nélkül szórják, amíg csak ellenkező utasítást nem kapnak; maga pedig 12 emberével a hegyről lerohanva az ellenség tartalékát magába foglaló barakk-lágerekhez ér. Itt az utcánként végig futó felkelők kézigránátokat dobálnak be a katonai barakkok ablakain a félig vagy még úgy sem öltözött s ajtón, ablakon át kiugrálva a híd felé menekülő ellenség közé.

Várkonyi Sándor ezalatt teljesen birtokába veszi a hidat s azt tüzzel lezárva, a Lajtán keresztüli menekülésre kényszeríti az eszköket vesztve futkosó Volkswehreket. A Spitalbergen hagyott felkelők ezalatt szakadatlanul szórják a zsákmányolt ellenséges géppuskákkal a Kecsehegyet s itt történt meg az a nem minden-

napi eset, hogy a nagy zűrzavarban, mivel az egyik osztrák géppuskaállványt hirtelen nem találták meg, az orgoványi volt bírónak fia, Kristó Nagy, a négykézláb állt Pálfi hátát állványul használva, lőtte a Kecskehegyet, de a parancsnak eleget tettek.

A keresztüzet kapott Kecskehegyet megszállt ellenség nem sokáig tartja magát s a baraklagerral végző felkelők rohama elől a Lajtán át menekül. Várkonyi még mindig tűz alatt tartja a hidat és szüntelenül a közös hadseregbeli német vezényszavakkal kommandíroz a 15 emberéből álló „zweite und dritte batallion”-jának.

Mire felszáll a köd, a környező hegyek s dombok tetejét 5-10 felkelőből álló csoportok szállják meg, elfoglalva az előbb még osztrák állásokat s csak nagy álmosan puskáz egyik-másik vissza a brucki konzervgyár és egy emeletes mulatóhelyiség lapos tetejéről kelepelő ellenséges géppuska irányába s ezzel lassan be is fejeződik a felkelők legszebb és legeredményesebb ütközete. Az eredmény: 377 fegyver, 9 géppuska és rengeteg hadianyag.

Sikerült ez a hajmeresztő vállalkozás, de a mi és az ellenség veszteségét nem merem leírni, mert ez utóbbi oly sokszorta több. Sajnos, mi is temettünk, de az osztrák veszteségről csak annyit, hogy az halottakban jóval felülmúlta a támadó felkelők összes létszámát. Adjon majd szám adatot a történetíró, én nem akarom vele az olvasó előtt elveszíteni szavam hitelképességét.

Még aznap megérkezett Osváth hadnagy 40 emberrel s este pedig Hasszán jelentkezett Pán-

dorfon 60 albánjával. Mindjárt másnap bevonult a tiszti század, akik különben az egész felkelés alatt olyanok voltak, mint a keselyük, mintha megérezték volna, hogy hol lesz valami összecsapás s nem egyszer jelentek meg váratlanul egy-egy ütközetben. Pár napra rá megjelent a magyaróvári és keszthelyi gazdasági akadémiák gazdaszaiból álló csoport, akik egy-ízben versenyt fu/jttak a megszalasztott oszt-rák biciklista járőr után, persze eredménytelenül. Három-négy nap leforgása alatt a déli frontról átcsoportosított felkelőcsapatok, hogy hogy nem, de kivétel nélkül mind Pándorfon jelentkeztek fegyveresen a kijelölt időben. Hogy jöttek keresztül az anyaország ellenőrző közegein? Nem tudok rá felelni; de ők parancsot kaptak s így megérkeztek.

Nezsider-Sásony

Az első brucki ütközetet követő napokban, ahogy gyűlnek a felkelő csapatok, abban a mértékben fokozatosan terjeszkednek is és mindinkább tért hódítanak dél felé.

Még a fenti ütközet napján, azaz szeptember 22-én a délutáni órákban egy erősebb őrs elindult Nezsiderre, majd egy kisebb járőr is, hogy az utóbbi a Pándorf-Fertő közti terepszakaszt derítse fel és arról jelentést küldve, a Nezsiderbe irányított őrssel egyesüljön. Felderítőink Nezsider közvetlen közelében egy erősebb ellenséges járőrt észlelnek, amellyel felveszik a tűzharcot. A lövés zajára elősiető, küldetési helyét már elért őrsünk segítségével a Volks-

wehreket Császárkőbánya irányában megugratják s párat foglyul ejtve közülök, ezeket a jelentéssel együtt a parancsnokságra küldik. A foglyoktól értesülnek, hogy őket szintén Nezsider és környékének felderítésére küldték ki és hogy most az ellenséges front a Nyulas-Königshof Lajtha magaslatai; szóval a Nezsider-königshofi út mente, Sommerein támponttal.

A vett parancs értelmében másnap, szeptember 23-án Winter-Latzay György 40 emberrel Nezsiderbol kiküldve a Fertő északi partjának mentén halad; elérve Goysz vonalát, éppen akkor kapja az első tüzet, amikor az albánokkal Királyhidáról jövő Héjjas Iván a 147-es magaslat alá ér. Alig félórás tűzharc után a falut és a hegyet megszállott, de két oldalra fogott ellenség rendetlenül elhátrál Császárkőbánya irányában. Egy kisebb ideig tartó harc árán birtokába veszi Sásonyt is és ezzel Császárkőbánya megszállóit már félig át is karolták a felkelők, mert Bachó István százados (festőművész) Spitalbergről nyugatra indulva, a Lajta mentén előrehalad egész a Nezsider-königshofi útkereszteződésig. Mialatt pedig Pándorfról apró járőröket küldtek ki Mosonujfalu, Lajtakáta, Pachfurt és Heustadt irányában, addig a Kecsehegy, Spitalberg, Barakklager és Lajta-part mentén csak kicsiny, alig pár emberből álló, állandóan puskázó őrsök maradtak, akiknek az éjszakára csupán egyetlen feladatuk volt, t. i. mentül többnek, mentül nagyobbak látszani. Tábornélküli tábornözekek világoltak az éjszakában, egy-egy hegy 4-5

megszálló felkelője lelkiismeretesen lőtte reggelig Brück s Lajta irányát.

Este 9 órakor Pándorf faluból az őrsökről összevont felkelők egyrésze – 50 ember – Winter-Latzay György százados vezetésével a kapott parancs értelmében csendben megindult Königshof irányába; a többi, mintegy 80 felkelőt pedig maga Héjjas Iván meneteltette és éjjel 1 óra tájt el is helyezte Goysz és Sásony északi szakaszán.

Már többször említést tettem a horvát, bosnyák és albán csapatokról. Ezek legtöbbször délen, a szerb hadseregből szöktek át hozzánk, ki fegyverrel, ki anélkül, kettesével, hármassal, sőt egy ízben egy egész szakasz fegyveresen, felszereléssel s kitűnő felkelők váltak belőlük, akik a hegyi guerilla harcokban különösen otthon voltak. Parancsnokuk, Hasszán, mohamedán papnak készült, hihetetlen elszánt és vakmerő katona, akit erről az oldaláról az összes felkelők ismertek és aki gondolkodás nélkül, rajongó ragaszkodással követte parancsnokát. Szeptember vége felé a horvát, bosnyák és albán csapatok meghaladták a 350 főt. Szívós, igénytelen, kevéssel beérő, elszánt, vad katonák, akiknek harci készségeit felesleges kiemelni, annyira közismert, de egyben nehezen fegyelmezhetők.

Császárkőbánya

A fenti csoportosítás szerint, tehát 1921 szeptember 24-ére virradó hajnal egy órakor felkelőink Császárkőbánya, illetve negyei előtt a következőképpen állottak. A kapott parancs-

nak megfelelően északon Winter-Latzay György százados a sötétség oltalma alatt éjjel 1 óra tájt 50 emberét és 3 géppuskáját Császárkőbányától keletre levő 201-es hegy lábánál futó út árka mögötti csalitas részen fejlődötteti fel. Héjjas Iván a falutól délre fekvő 269-es magaslat alá vezeti csapatát 3 géppuskával. Várkonyi Sándor őrmesternek pedig meghagyja, hogy 20 emberrel és 1 géppuskával a 216-os és 265-ös magaslat vonalában az adott jelre a hegyoldalakat megszálló ellenséget erős tüzeléssel és színlelt támadással kösse le. Maga a 269-es hegy szemközti dombján csendben egy-órás pihenőt tartat, majd háromnegyed kettő tájban megindulva vízmosásos erdős tájon keresztül, észrevétlenül megközelíti a falut mintegy 2 km-nyire úgy, hogy a 201-es magaslat hátába kerül.

Egynegyed négyre pontosan, jobbról Várkonyi felől puskatűz és kézigránátrobbanas hallatszik, aki a parancsnak megfelelően színlelt támadását hajt végre. Ugyanekkor Héjjas Iván támadásba viszi a 201-es hegy ellen csapatát s támogatja ebben Winter-Latzay György százados rohamozó csoportja is. Félórai kézigránát- és szuronyharc árán a birtokukba került hegytetőn találkoznak a két oldalról rohamozó felkelők s egyesülve áthaladnak Császárkőbányán és üldözik a tüzelő, de az úton rendetlenül hátráló ellenséget. Virradatkor Ausztriában Sommerein alatt találják magukat s ezért a 348-as osztrák területen levő hegyen erős őrséget hagyva, bevonulnak Császárkőbányára, ahová a rohamban hősi halált halt 2

felkelőt a további intézkedésig beszállítják. A zsákmány: 117 fegyver, 3 géppuska, rengeteg lőszer és 59 fogoly.

Reggel 7 órára véget ért a császárkőbányai első ütközet, amelyet azonban mindjárt másnap egy ellenséges ellentámadás követett. Császárkőbányának ugyanis olyan a fekvése, hogy a falut háromnegyed részben osztrák terület veszi körül és ha azt az alig pár száz méternyi falu alatti földnyelvszerű hegyoldalt valamelyik fél átvágja, ezzel a községet védő felet teljesen bekeríti.

Majd minden napnak megvolt itt a maga kisebb-nagyobb összecsapása s mi sem bizonyítja jobban fölkelőinknek abszolút katonai fölényét, mint az a tény, hogy a fenti naptól a kivonulás napjáig a falu egy percig sem került többet ellenséges kézre. Az itt és eztán fogóságba esett foglyokat, amikor a felkelőknek ki kellett vonulniok, szabadon bocsátották s ez alkalommal történt meg az alábbi feljegyzésre méltó eset. Előre kell bocsátanom, hogy a bosnyákoknak minden katonai erényeikkel szemben volt egy igen rossz szokásuk: t. i. hadi jog alapján álltak és igen nehéz volt velük elismertetni a magántulajdon elvét.

A kivonulás napján a parancsnok beszédet intézett a foglyokhoz s ennek végeztével felszólította őket, hogy jelentkezék közülök az, akit valami sérelem ért, vagyis akitől jogtalanul elvették valamijét. A felszólítást követő csendben végre egy osztrák közkatona előáll és elpanaszolja, hogy tőle az egyik bosnyák örökléte zsebóráját. Raád Árpád székely tart.

hadnagy felkelő ezt hallva, a panaszoshoz lép és megajándékozza őt a saját értékes órájával. A magyar lovagiasságból ismét az osztrák húzott hasznót.

Feketeváros, Széleskút

Szeptember 25-én Bachó István százados (festőművész) egy felkelő sebesülése árán rövid tűzharc után megszerzi Széleskút községet és az utat uraló nagyobb emelkedéseket is birtokába veszi.

Szeptember 26-án Héjjas Iván kiveti állásukból a 370-es magaslaton csak rövid ideig ellentállni tudó Volkswehreket, miáltal a régi határt alkotó Lajta-hegylánc északi része teljesen a felkelők kezébe kerül s még aznap megszállják Feketevárost.

Szeptember 27-én a Fehéregyháza feletti 305-ös magaslat elfoglalására küldött Winter-Latzay György százados erősebb veszteséggel véghezviszi a kapott parancsot és estére beborul Fehéregyházára.

Ezen az éjszakán Császárkőbánya egy erősebb ellenséges támadást kap Sommerein irányából s bár a fentebb említett hegyen állást foglalt felkelő szakaszt teljesen bekerítik és minden oldalról támadják, reggelig kitart, míg Héjjas Iván a Lajta mentén egész a Spitalberg aljáig hatoló ellenséget ellentámadással a határon túlra nem veti vissza. A Gárda ismét megtette kötelességét. Sajnos, ez az ellentámadás a szokottnál is súlyosabb áldozatokat követelt a felkelőktől s a többek közt Vágó Mihály kecskeméti (Kadafalva) felkelő géppuska-

tói találva hősi halált halt a császárkőbányai és königshofi útkeresztezéstől 40-50 méterre. Dacára az örökös harcoknak és fárasztó meneteléseknek és nélkülözéseknek, felkelőink itt is szinte emberfeletti munkát végeztek a többszörös ellenséges túlerővel szemben és különösen kitüntették magukat ebben az éjjeli ellen-támadásban vitéz Király Gábor és Várkonyi Sándor szakaszaikkal.

Sokat szenvedtek felkelőink a hiányos ellátás miatt, mert ezekben az örökös menetelő, állandó mozgást feltételező és megkövetelő harcokban a rendes élelmezés teljesen lehetetlenné vált, de talán mindezeknél még jobban csigázta, kínozza őket a hideg esős idő beállta, amikor is legnagyobb részük lerongyolt nyári ruhában teljesített szolgálatot a szabadban, a nyirkos, hideg őszi éjszakában.

Ezekben a napokban érkeztek meg a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének központi vezetősége és a kecskeméti MANSz által gyűjtött és kiküldött meleg ruhák és pokrócok. Aki látta ezeket a fázó, didergő, rongyos felkelőkéi, az tudja csak megérteni azt a frenetikus hálás örömkítörést, amellyel felkelőink fogadták és köszöntötték a soha jobbkor és jobb helyre nem jöhető küldeményt. Annál jobban esett a felkelőknek ez a MANSz vezetősége részéről érkezett kedves figyelem, mert ez volt az egyetlen jel az egész ország társadalmi szervezeteinek közönyösségével szemben, amely figyelembe vette és azonosította magát ágrólszakadtjainkkal és ténykedéseikkel. Azt hiszem, most nyolc év multával is az összes bajtársaim he-

környékének Várkonyi és Ali Fasiltól megfutamított Volkswehrei a Lajta hídját kereste. egyenesen vitéz Bocskay gépfegyvereinek szóraskörébe jutnak s a vízen keresztül menekülnek, a folyton nyomukban maradó és üldözés közben egymáshoz csatlakozva számbelileg állandóan növekvő bosnyákok, Várkonyi és vitéz Bocskay szakaszai alkotta felkelők elől. A futókat Héjjas Iván géppuskái fogadják s így kénytelenek megtizedelten kerülővel Schöna-
baum felé menekülni.

Az egyesült felkelőket Héjjas Iván újra csoportosítja és egy részének vitéz Bocskay vezetésével a magyar határon át Lajtakörtvélye^ irányát adja, a másik részével erős tűzharcba kezd az időközben Prellenkirchen-Lajtaköri vélyes útját uraló 175 és 132-es magaslatokon felfejlődött ellenséggel. A makacs tűzharcot Héjjas Iván a 132-es domboldalra vezetett rohammal rekeszti be, amelynek sikere után az ellenség ellenállása megtörik s nehogy oldaltámadást kapjanak, visszavonulnak közvetlen Prellenkirchen dombjaira. Az út szabad s így még a kora délutáni órákban be is vonul az ellenségtől feladott Edelsthalba.

A felkelők halálfáradtak, de ha áldozatok árán is, Lajtakáta-Edelsthal és ezzel Nyugatmagyarország legészakibb pontja is a felkelők birtokában, ellenségmentesen s ezzel egyúttal alaposan vissza is fizették a szeptember 27-iki Brück-császárkőbányai osztrák betörést.

Szeptember 30-án a kiküldött vitéz Bocskay Gyula járőrei Pozsonyligetfalu tájékán cseh katonákra akadnak, akiket minden további

nélkül megtámadnak és megfutamítanak Szombathy Zsigmond hadnagynak még aznap beérkezett jelentése szerint a csehek a Dunán innen levő őrségüket a túlsó partra vonták át Ezeket követő napokon az alig egy hónappal ezelőtt még imperiális hódításokról harsogó, a harciasságtól duzzadó cseh sajtó hangja a felkelő sikerek következtében békés szelídséggel, pacifista suttogássá halkul és ugyanaz a Benes, aki egy hónappal ezelőtt még oly agresszív kardcsörtetéssel követelte a Nyugatmagyarországon keresztüli cseh-szerb szláv korridort, most kinyilatkoztatja, hogy „egyetlen cseh katonát sem vagyok hajlandó feláldozni Burgenlandért”. A hódító vérbőség legjobb orvossága az – érvágás.

Járőrözés

A prellenkircheni ütközet után, leszámítva a brucki második betörést, Nyugatmagyarországon már nagyobb harcok nem zajlottak le: azonban igazi nyugalom az északi fronton sohasem volt, mert minden napnak megvolt a maga szenzációja, a maga kisebb-nagyobb összecsapása, különösen Brück és Császárkőbánya vonalában, ahol napirenden voltak a határincidensek, amelyeket Ausztriába való betörésekkel toroltak meg a felkelők. A határmenti járőrözés naponkénti kötelességét parancsba adták minden csoportnak a maga hatás- és területkörére és ha a járőröző felkelők néha-néha el is nézték az országhatár vonalát és egy pár kilométerre beljebb is hatoltak a kelleténél s ha virtuskodva reszkírozták is éle-

tüket, legalább azzal az eggyel tisztában lehetek, hogy ezért a kis – mondjuk, optikai – tévedésükért nem kaptak neheztelést, szemrehányást parancsnokuktól. Kötelező volt a járőrözés, nehogy a rongyosok elpuhuljanak.

A felkelők fejlett katonai etikája megkívánta, hogy ezekben a kalandos vállalkozásokban a csapat- és csoportparancsnok legyen a vezető s az egységes közszellem kialakulásában elsőrendű fontossággal bír az a tény, hogy ezt a kívánságot a vezetők pusztán benső normájuk hatása alatt a magukévá tették és nem egyszer maga az északi felkelő sereg vezére állt a járőrbe indulók élére és vezette őket fantasztikusan kalandos eseményeken és utakon keresztül. Egy volt a fáradság, a veszély, a nélkülözés s felkelő és a vezér is együvé lett. A járőrözések tömegéből egyet kivesszek és elbeszélem annak történetét szereplőikkel:

Pándorf környékén az úton októbernek egy sötét éjszakáján Héjjas Iván találkozik felkelőinek egy Ausztria felé menetelő 8 tagból álló járőrével s közibük állva, átveszi Bachó István századostól a járőr vezetését.

Éjfél tájt érik el a határmenti kastélyt, melyben, mint a jelentés szólt, ellenséges katonaság tanyázik. A méreteiben is gyönyörű kastély hatalmas 3-4 méteres falkerítés veszi körül bástyaszerű kiugrásokkal. Már felkúsztak a meredek falakra s leugrálva, parkos udvarban találják magukat, amikor – s volt ebben valami kísértetiesség – megkondult a kastély hangja. Nyomban egy lövés dördül az egyik ablakból, rá általános fegyverropogás, majd

hirtelen futó lábak zajának szüntével mély csend. A felkelők percek alatt benn vannak a felfeszített ablakokon keresztül a kastély szobáiban. Sötétség, csend, sehol senki. Hirtelen erős lárma hallatszik, mint mikor futók alatt dübörög a híd. Utánuk, – hisz a kastély mögötti vízen híd vezet keresztül s csak ez adhatja a dübörgő hangokat.

Pillanatok alatt a hátsó falakon vannak, majd sietve leugrálnak és a futók után erednek. Most azonban megszólal a hidat lezáró ellenséges géppuska és sortüzek ropognak az üldözők felé. Hátuk mögött a magas kastélykerítés, amely hosszan elnyúlik a víz vízszintesében s ugyanolyan hosszan, nyílt terepet ad az osztrák fegyvereknek a fedezék nélküli felkelő járőrrel szemben. A felkelőktől hídra dobott kézigránátok robbanására még jobban erősödik az ellenséges tűz. Át kell mászni a falat. Már jóformán mind ideát van, mikor az egyik felkelő sebet kapva visszahanyatlik. Héjjas Iván, Bachó István, Várkonyi Sándor és még egy felkelő azonnal visszakúszva a falakon, hozzáugranak s egyben a többi felkelő átjövételét megtiltva, parancsot ad a segíteni akaróknak, hogy a lehető leggyorsabban tüzeljenek, maguk pedig a sebesült Éhn István felkelőt, mivel vele a meredek kastélyfalat megmászni nem lehetett, kb. 6-700 méteren keresztül az ellenség tüzelő frontjával párhuzamosan felváltva viszik és szerencsésen veszteség nélkül kerülővel a kihalt kastélyba érnek.

Mikorra azonban az orvoshoz Pándorfra ért volna a sebesültet vivő kocsi. . . , de minek is

írom végig ezt a mondatot, hisz az olvasó is tudja, hogy ez olyan, mint a skót balladák szomorú refrainje, t. i. Éhn István felkelő parancsnokának karjaiban elvérzett. Hősi halált halt bajtársunkat, ha jól emlékszem, Magyaróvárra szállították.

Ilyen és ehhez hasonló járőrözések töltötték ki békés napokban a felkelők idejét, de ezekben az apró vállalkozásokban forrott össze, mélyült eggyé a parancsnok és a felkelő.

Lajtakáta mellett Sz. Tóth Imre járőre egy ellenséges őrsöt támadott meg, amely rövid tűzharc után elmenekült, otthagya egy sebesült bajtársukat. Ekkor Sz. Tóth Imre pár felkelővel átment a Lajtán és a saját bajtársaitól cserbenhagyott osztrák sebesültet egy vízimalomban elhelyezte, meghagyva a molnárnak, hogy tegyen jelentést erről a legelső Volkswehr-őrsnek.

Nem különös? Magyar felkelők mennek át Ausztriába, hogy az általuk megsebesített és a saját bajtársaitól cserbenhagyott sebesültet, hogy el ne vérezzen, kezelés alá veszik és osztrák területen biztonságba helyezik. Vessük össze, olvasó ezt a cselekményt a pinkafői ütközetben sebesülten fogságba került kecskeméti felkelő, Szabó szakaszvezető esetével... Talán a fenti és a fentiekhez hasonló esetek a magyarázata az alábbi, különösen érthetetlen eseménynek. A felkelő diákok 18 éven aluli részét a parancsnok nem engedte ütközetbe. Ezek, hogy az ütközetbe jutást kiprovokálhassák, egy ízben Királyhidánál az ellenségtől alig 5-600 méterre, fényes nappal fegyveresen, énekszóval felvo-

nultak s az osztrákok, látva tán, hogy még milyen fiatalok, egy lövést sem tettek rájuk.

Brück-Királyhida II.

Október havának második felében egy hajnalra Brück irányából előretörő erős ellenséges támadás nagy veszteségek árán, de visszazorítja felkelőinket majdnem teljesen Pándorf falujáig s Brück-Királyhidát környező hegyeket s magaslatokat megszállva, birtokába veszi, de ezzel mindjárt ki is erőszakolja egyúttal a leghihetlenebb, a legváratlanabb és legbizarrabb felkelő ellentámadást.

A hirtelen összevont csoportok egy részét Héjjas Iván Pándorf és Császárkőbánya vonalába fejlődött tűzharchoz, a többi pár száz felkelőt pedig Pándorfban az állomáson bevagonirozza és teljes sebességgel megindul velük Brucknak. A mozdony elé 10-15 üres vagon csatoltak, a mozdonyvezetőt két, paranccsal ellátott felkelő irányította. A mozdonyhoz csatolták a bevagonírozott felkelők kocsijait. A Brucknak futó, felkelőkkel megrakott vonat elindulásával egyidőben a fenti vonalon tűzharchoz fejlődött felkelők támadásba mennek. A vonat már eléri útjának felét, mikorra a meglepetésből feleszmélt ellenség reátüzel, de már akkor a 159-es őrháznál lassított vonatról leugrált felkelők rohamozzák is a Kecsehegyet. A minden lövöldözés ellenére tovább futó vonat második felkelő csoportja Spitalberg vonalában ugrál le, a harmadik lassítás már Királyhida alatt éri a harmadik csoportba tartozó felkelőket, akik Héjjas Iván vezetésével egy-

kettőre megtisztítják a második csoport tűztámogatásának segítségével a két oldalba s hátba lógott Spitalberget, majd a Lajta hídjának lezárására rohannak.

Az elkeseredetten verekedő felkelők már három frontlépcső mélységben harcolnak egyszerre a betört ellenséggel, amely csak azt észlelheti, hogy a hátában és mindig hátrábhátrább tör ki váratlanul és folyik mindjobban erősödve az ütközet. Pár perc alatt látszólag olyan káosz keletkezik, hogy lehetetlen az embernek kiismerni magát. A szemközti hegyről eddig tüzet kaptál s most az támogat tégedet; viszont a szomszédos domboldal téged segített s éppen e pillanatban ereszti rád a legvadabb géppuska-szériát. Csak pár percig tart ez a lehetetlen, kiismerhetetlen zenebona, amikor az osztrák csapatok hátrálásba, majd rendetlen, vad futásba kezdenek. Legszebben a Kecsehegy géppuskás Volkwehrei tartják magukat, de rövid időn belül ők is gyors, de aránylag rendes hátrálásba kénytelenek kezdeni a már három oldalról rájuk támadó felkelők elől.

Estefelé az utolsó tüzelés is elhalkul s felkelőink továbbra is urai maradtak Brück magaslatainak s ezzel az utolsó nagyobb felkelő-ütközet is a mieink javára dőlt el. Nem lehet itt csoportokat vagy csak személyeket is kiemelni, mert mindenki, minden csoport egyformán szépen és elszántan verekedett.

Ez az ütközet a jól vezetett, magában bízó, fegyelmezett kis harci egységek győzelme volt s ezzel bezárul a nyugatmagyarországi harcok dicsőséges sorozata és ha nem is zárult a fel-

kelőktől megálmodott eredménnyel, az – tiszta lélekkel mondhatjuk – nem őrajtuk múltott. Nyugatmagyarország és Sopron a felkelő elszántság ütötte első rész a „Tabu”-nak híresztelt és hitt trianoni békén.

*

Az északi felkelő hadsereg harcaiban, hogy a szédületes gyorsasággal pergő ütközetek melyikében személyileg ki, mikor, hol harcolt? – azt pontosan visszaadni egyelőre nem áll módomban. A felsorolni nem tudottaktól elnézést kérve, csupán a – sajnos – megközelítőleg sem teljes, egykorú feljegyzéseim közlésére szorítkozhatom.

Részvettek ezekben a harcokban Héjjas Iván parancsnoksága alatt mint csapat- és csoportparancsnokok: Winter-Latzay György százados, Bachó István százados, Kossuth Ferenc főhadnagy, Osváth Elemér főhadnagy, Raád Árpád hadnagy, Horky Ferenc, Héjjas Tibor, Sz. Tóth Imre (Kecskemét), Berentés László főhadnagy, Szabó József százados, Förster Lajos aranyarsarkantyús vitéz, Várkonyi Sándor őrmester, Hasszán az albánok, Ali Fasil a bosnyákok parancsnoka, vitéz Bocskay Gyula főhadnagy, Zana László (Méntelek), Filippovics horvát hadnagy, Ferenczy János, Bodollay és vitéz Csala hadnagyok.

Tiszti szakasz: Hajnóczy Zoltán főhadnagy, Mikó Imre, Ágota István, Roskovits Antal, Bertity Imre, Karvájszky István és Károly, Matkovits Sztankó, Movik János, Animan Károly, Halász Gyula, Olajos István (Helvécia) Kecse-

mét, Szabó József, Kovács Béla, Medgyessy László, Zágony Géza (Jászberény), Filippovics. Szalay József, Matkovits, Aritoka, Kalitsky Zoltán, Magyar Zoltán, Weiss Sándor Sopron, Ivánkovich Jenő.

Szabó Sándor (Monostor), Bozóky, Pálffy, Király, Kristó Nagy (Orgovány), Tüskés József (Monostor), Tajti Sándor, Ladányi Gábor, Horváth József és Pál (Monostor), Zubornyák Mátyás, Tábi László, Rácz Dezső, Szabó Antal, Tatár (Szánk), Pusztai József (Bugac), Sallay Endre, Pető Sándor és József, Szőke Béla, Bán István és Sándor, Kúti József (Izsák), Szenté Varga István (Méntelek), Kerekes István (Hetény), Paksi László (Budai-út), Nyers Lőrinc, Szemerédy Illés (Szánk), Hajagos Sándor (Ágasegyháza), Mikus János.

Czermann László Csákvár, – ki kézigránától 14 sebet kapott, – Bőjthe Vilmos, Márton István, vitézi oklevéllel kitüntetve, Verovszky János (Abony), Papp László (Félegyháza), ifj. Radványi László (Tiszaug), Koncsek László, Balkay Andor Budapest, Geday László, Pomper Zoltán, Radó Botond, Kontra Pál.

A diákszakas regrutái jobbadán a kecskeméti fiú felsőkereskedelmi iskola tanulóiból verbuválódtak, amely iskolának szelleme, tanári kara (Szmodiss Mihály) és vezetősége egyetlen voltak, akik kicsapással való fenyegetésekkel nem tiltották, de engedték felkelőnek állni az idősebb fiúkat. Fazekas József (Gyöngyös), Bencsik István (Kecskemét), Horváth János, Kertész József, Mészáros Endre, Kiss Béla, Máté József (Fájsz), Pataky Antal

Budapest, Révay Ervin, Somogyi Károly, Székely Andor, Szigethy István.

*

Befejeztem azt, amire vállakoztam, megírtam a felkelő harcokat – harag és kedvezés nélkül. Nem színeztem, sőt szürkítettem, nem éleztem, de tompítottam s tettem pedig mindazt az objektív igazság kedvéért. Szerettem volna ugyan még egyet-mást elmondani, de, sajnos, ezek kedvéért meg nem állhattam, rájuk ki nem térhettem; annál inkább is nem, mert cikkeim a rotációs gépek kattogó ütemére készültek, illetőleg a cikkek megjelenését, megírását a nyomda-gépek tempója diktálta. Mindenesetre, ha összegezzük és figyelembe vesszük a történeteket és eseményeket, meg lehetünk győződve róla, Olvasó, hogy a legnyugodtabban felállíthatjuk az alábbi mérleget:

Ausztria hivatalos kormánya és hadserege tehetetlennek bizonyult a felkelők katonai eredményének megghiúsítására, miért is kénytelen volt a felkelők Nyugatmagyarország területéről való eltávolítása érdekében a m. kir. kormánynak területi engedményeket felajánlani, azon területekből tehát, amelyeket a kormány Ausztriának 1921 augusztus 28-án már aláírtán átadott és kiűritett. Világos, hogy az 1921 okt. 13-iki úgynevezett velencei egyezmény diplomáciai sovány következménye is, egyedül a magárahagyott, elszántan verekedő felkelők hihetetlen erőfeszítéseinek eredménye. Még pedig sí érintem elprédált eredménye, elprédált pedig

azért, mert egyrészt s erre jogos büszkeséggel hivatkozhatunk, az egész Nyugatmagyarországnak nem volt egyetlen ütközete, nem volt egyetlen járőrharca, amelyet a felkelők egyúttal nem a saját győzelmükre, nem a saját javukra könyvelhetnének el – tehát nemcsak Sopront és a 8 falut, hanem az egész területet megtarthattuk volna, mintahogy az ellenség kiverésétől négy hónapon keresztül a felkelők veretlenül tartották egész a kivonulásig; másrészt ezek a felkelő harcok sikerei, érvágásai, mint fentebb láttuk, igen jótékonyan, csendesítőleg hatottak környező ellenségeinkre, úgyannyira, hogy az osztrák nacionalisták Héjjas Iván szövetségét keresik s vele tárgyalásban vannak. Brück, Bécs, Prága . . .

A velencei egyezmény és más szerencsétlen összejátszó események folytán a felkelőknek 1921 november 4-én ki kellett üríteniök Nyugatmagyarországot. Hogy milyen szívvel? Azt képzelheti az olvasó. De mi sem bizonyítja jobban az elkeseredetten engedelmeskedő felkelő csapatok fegyelmezettségét, mint az, hogy teljesítették a felkelés legszomorúbb parancsát. Nyugatmagyarországon az utolsó, de talán legnagyobb győzelmét ekkor aratta a Gárda: legyőzte önmagát. Hogy miért kellett kivonulnia? Erre a kérdésre alkalomadtán majd felelni fogok, valamint elő fogom adni a kivonulást megelőző eseményeket is.

Nyugatmagyarországon harc volt, ha kicsiny keretek között is, de dicsőséges, ellentmondást nem tűrő, elszánt nagy megvívás, melynek minden egyes mozzanata a történelemé, – a

trianoni békével annyira elcsigázott és megalázott nemzet első, elszánt és – sajnós – még máig is utolsó szárnycsapása, melyet magasan repülő ívében a velencei egyezmény telitalált s ott maradt e nekiinduló, feltámadni készülő, gyönyörű horizontú, nagy nemzeti élniakarás – szárnyszegetten – a soproni népszavazás ravatalán. De a szervezet él és erősödik, mert még nem fejezte be történelmi küldetését, hivatását. ..

A gárda

- Héjjas Ivánnak. -

*Ha minden elvész: él a gárda,
hóba, fagyba, őszbe, sárba.
Arca kormos, a keze véres,
válla ragad a fegyveréhez,
kalpaga nincs, a lába rongyban,
gyomra étlen, a torka szomjan,
Mégis vágja az örök marsot,
a nótája mégis harsog,
mégse tágít egy árva szál is.
Mert Isten a generális,
láthatatlan lova fénylik,
s merre arkangyalok vezénylik
ködbe, hóba, vérbe, sárba,
megy a gárda.*

*Merre jöttünk? A jóég tudja.
Nyomainkat homok futja.*

*Földgolyóbis ahányat fordult,
 a szívünk vére annyit csordult,
 világ ahány összeomlott,
 mindegyikre a vérünk hullott,
 ahányan haltunk, nincsen száma,
 kit néztünk, a csillag, nincs máma,
 kivel nőttünk: a szót sem értik,
 aggok hozzánk nem érnek térdig,
 s jöhet elibénk száz halál is,
 mert az Isten a generális,
 s amerre visz, vérbe, sárba,
 megy a gárda.*

*Merre vágunk? Csillag sem mondja.
 Csak hajunk lobog s ruhánk rongya,
 bordánk alól a szívünk lángol
 s az örök vágy bennünk ficáncol:
 legyen már egyszer Magyarország,
 jók vigyék már egyszer sorsát,
 legyen már egyszer szép megállás,
 boldog nappal és nyugodt hálás,
 Unokánk, ha sírunkat futják:
 ne is köszönjék, ne is tudják,
 hogy Isten volt a generális
 s ha verte börtön és halál is:
 őutána, vérbe, sárba,
 ment a gárda.*

1929. július 26.

Lenduai István.